MUNTANYA

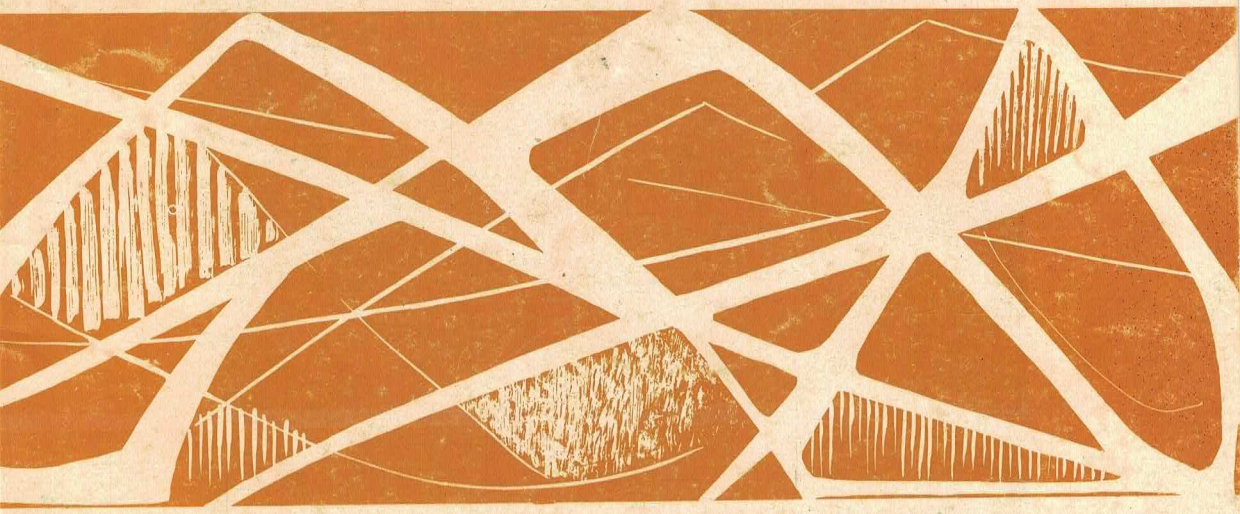

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
1876

AGOST
1971

FRED PERRY

esports
Witty
ARAGÓ, 261 (Junt P. de Gràcia)
BARCELONA

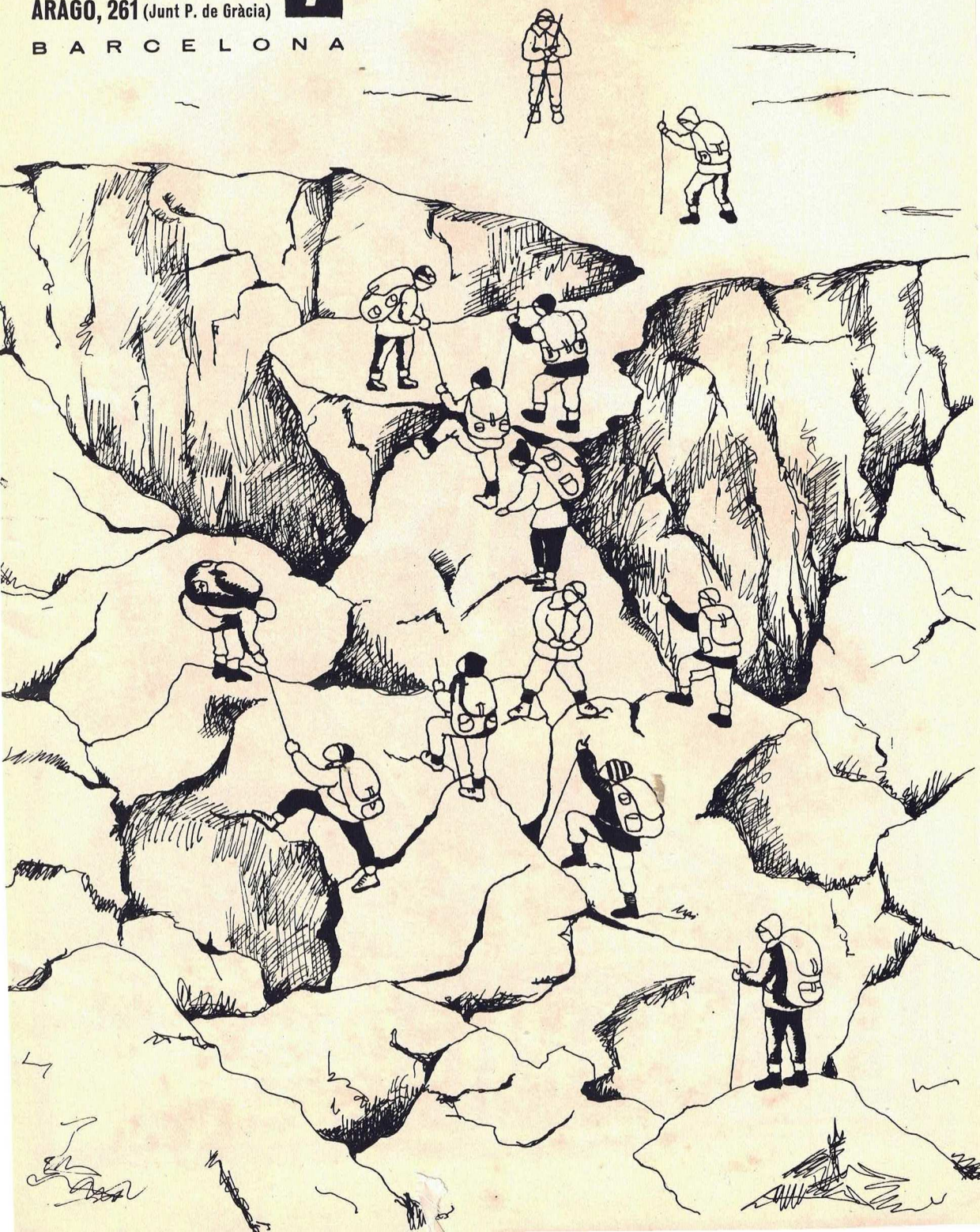

d'EL CASERIO, me'n fio!

EL CASERIO

Per això
és el primer formatge
en porcions
d'Espanya

Pes en origen: 170 grams

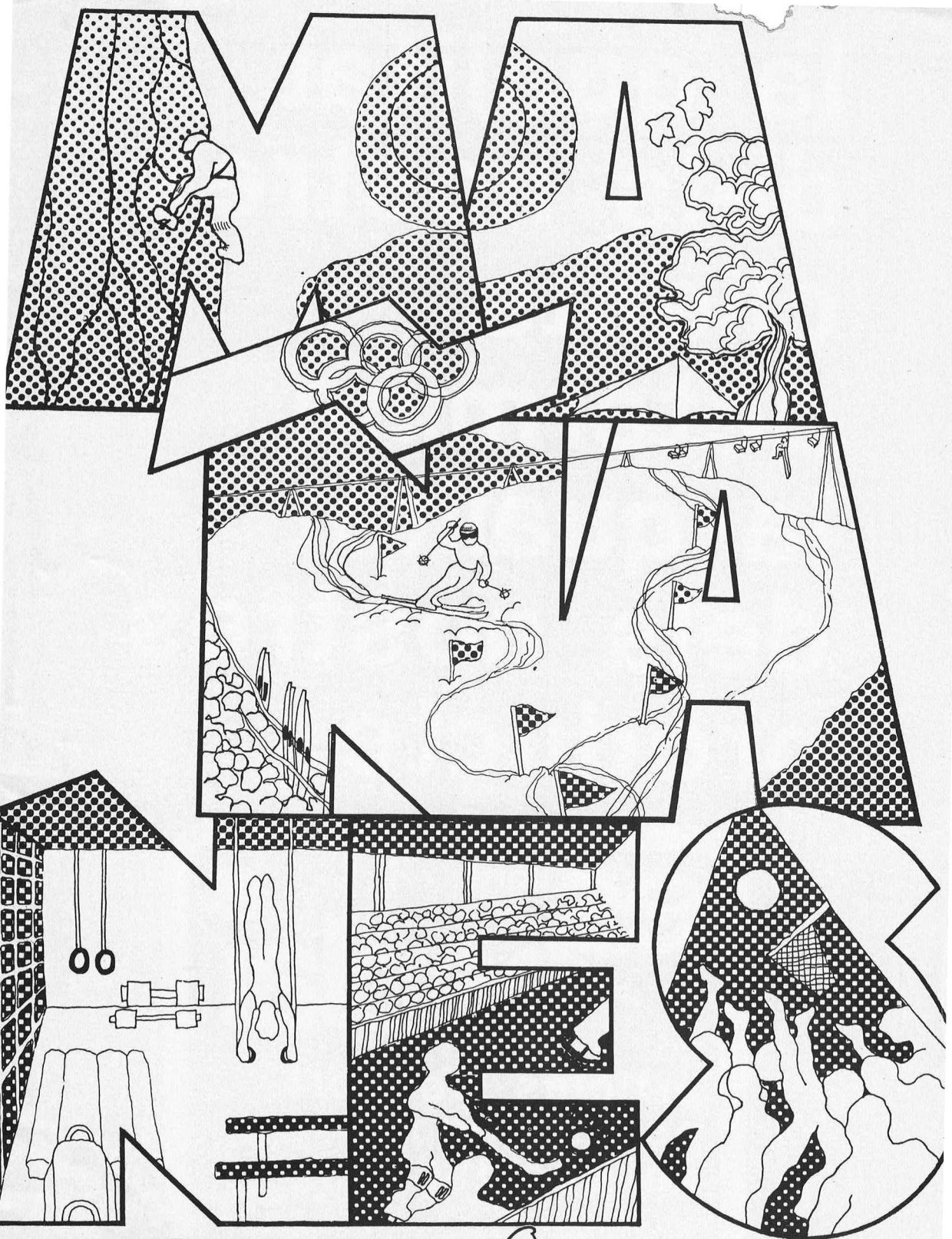

MAÑANES ESPORTS

MK

Canuda, 26 T. 232 07 71 Barcelona-2
Via Augusta, 103, T. 217 91 88 Barcelona
Bailèn, 170 T. 258 10 15 Barcelona-9
Prim, 99 T. 280 48 21 Badalona

la qualitat dels nostres clients determina la qualitat dels nostres productes

esports esplai

articles d'esport per a clients de qualitat

c. del pi nº 16, barcelona-2

tels. 231.64.34 / 35 - 221.28.57

MUNTANYA

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya

ANY XCV Nova època Agost 1971 Núm. 656

Dipòsit Legal B. 546 - 1953

SUMARI

	Editorial	293
Josep Ventosa i Palanca	Comiat	295
Pau Vila	Una nova aportació a la geohistòria dels molins paperers a Catalunya	298
Albert Oliveras	Memòria de Lluís Estasen	304
Narcís Rucabado Comerma	L'actual fons cartogràfic del Centre Excursionista de Catalunya	310
Xavier Martínez i Marsal	XIII Rallye d'Esquí, II Internacional dels Pirineus	317
Maria Canals i Dolors Romero	Exploracions espeleològiques, Ronda 70	319
	Crònica del Centre	323
	Crònica	325
	Bibliografia	328

Director: Josep Llaudó i Majoral / Consell assessor: Miquel Albert, Jaume Fabrés, Josep M. Gallach, Francesc Gurri, Agustí Jolis / Redacció: August Bernat, Jaume Granell, Albert Jané, Josep Nuet / Publicitat: Lluís Puntis, carrer Bailèn, 151, 6è, 2a, Barcelona (9), tel. 257 59 56 / Subscripció (sis números l'any): 125 ptes., estranger: 150 ptes. / Preu d'aquest exemplar: 25 ptes. / Redacció i administració: Centre Excursionista de Catalunya, carrer de Paradís, 10, Barcelona (2), tel. 232 45 01 - 02 - 03 / Impressió: Suimpa, carrer Indústria, 110, Barcelona (18).

EDITORIAL

El xalet Juli Soler i Santaló

Tal com el lector podrà llegir a la Crònica d'aquest exemplar de la revista MUNTANYA, el dia 27 de juny d'enguany es va inaugurar el nou xalet del Centre a Salardú, el xalet que duu el nom de Juli Soler i Santaló, en record d'un dels socis més illustres i preclars del Centre, i el que va vincular d'una manera més estreta i més profunda la nostra entitat amb la Vall d'Aran.

Efectivament, cap altre nom no era més escaient per a un refugi del Centre a la Vall d'Aran que el de Juli Soler i Santaló, el nostre malaguanyat pirineista, que va ser el primer dels nostres excursionistes que va recórrer d'una manera sistemàtica i contínua aquells paratges de l'alt Pirineu, i el que

en va realitzar una gran tasca de divulgació i de proselitisme, fruits perdurables de la qual són el nostre Xalet de la Renclusa, degut, en bona part, a la seva promoció i la seva magnífica Guia de la Vall d'Aran, impresa l'any 1906 a la memorable Tipografia de l'Avenç, cercada avui amb avidesa i pràcticament introbable.

Juli Soler i Santaló, que conegué com pocs aquella comarca, síntesi i súmmum de tots els atractius que per als excursionistes ofereixen les contrades pirinenques, va arribar a gaudir d'una autèntica popularitat a la Vall d'Aran, que va culminar, l'any 1907, en el nomenament de fill adoptiu de la comarca, motiu pel qual li fou lliurat un pergamí signat pels alcaldes de tots els municipis de la Vall.

Però la germanor entre la Vall d'Aran i el Centre Excursionista de Catalunya establerta per Juli Soler i Santaló en aquella dècada ja una mica llunyana no ha deixat de mantenir-se a mesura que els anys han anat transcorrent, tal com justament va posar-se en relleu en els parlaments que foren pronunciats en la inauguració del nou xalet. Podríem destacar, com a fites més sobresortints del manteniment d'aquesta vinculació, les primeres lliçons d'esquí que per encàrrec de la Mancomunitat de Catalunya, el Centre va organitzar justament a Salardú, i que foren dutes a terme per una expedició d'esquiadors que havia de sortir de la Seu d'Urgell; la nova guia de la Vall, original dels nostres consocis, el matrimoni Jolis, publicada aquest estiu en triple edició —català, castellà i francès— i, ara, com a magnífica culminació, la inauguració del nou xalet a Salardú, espléndida realització material que serà, alhora, el símbol de germanor a la més allunyada de les comarques catalanes.

A l'entrada del nou xalet, en un visible lloc d'honor, el visitant podrà contemplar el vell pergamí que els alcaldes de la Vall oferiren l'any 1907 a Juli Soler i Santaló. Per a nosaltres serà l'expressió de l'esperit de continuïtat del nostre Centre, en què es conjuguen tradició i dinamisme: el record de les glòries passades no representa cap fre, ans al contrari, un poderós esperó per a noves empreses i contínues realitzacions.

Comiat

per **Josep Ventosa i Palanca,**
president del Centre Excursionista de Catalunya

A l'Assemblea ordinària que se celebrarà el proper octubre deixaré la presidència del Centre. En prendre'n possessió, ara fa quatre anys, vaig adreçar un missatge als socis; és l'hora, doncs, d'enviar-ne un altre de comiat.

Molts amics han tingut l'amabilitat de preguntar-me per què no em presentava a la reelecció, ja que segons el nou Estatut de l'Entitat, una única reelecció consecutiva és possible. Desitjo explicar-ne públicament les causes, perquè (com que avui és poc freqüent que hom deixi un càrrec) sempre pot haver-hi qui busqui explicacions complexes.

La causa és ben senzilla: quan un grup d'amics va proposar-me com a candidat a la presidència del Centre, vaig tenir una gran sorpresa. En meditar-hi vaig tenir en compte que el Centre havia fet tant per a mi, quan era jove i quan més necessitava formar-me com a home, que tenia el deure d'acceptar aquest privilegi i gran honor: era un acte de servei! Però vaig posar una única condició: no hi hauria reelecció. La condició va ésser acceptada i, ja president, l'he repetida moltes vegades, públicament i privadament, perquè no hi hagués sorpreses. Tot és tan normal que no hi ha cap misteri: vaig acceptar un càrrec per un temps limitat. Ha passat el temps i deixo el càrrec. Tot és senzill i clar.

El perill més gran d'una entitat tan antiga com la nostra és el pes de la tradició que pot convertir la tasca en una rutina. Jo crec que la millor forma d'evitar-ho és un canvi freqüent de dirigents i, especialment, del president, que és el que marca el pas. Exigir-li el màxim d'esforços i que passi, després, a la reserva, on evidentment pot ser molt útil. Afortunadament, no hi ha cap problema per al relleu: el Centre té nombrosos socis de gran categoria, que poden ser excel·lents presidents.

M'agradaria fer un estudi de l'actuació de la junta en aquests quatre anys. M'és difícil, naturalment, per la seva proximitat i, a més, perquè com a part interessada tindria la tendència natural a augmentar els èxits i disminuir els fracassos, que de tot hi ha. No faré, doncs, un balanç, sinó que em limitaré a reproduir el programa que ens proposàrem, i que es va publicar a la circular de novembre de 1968. Veureu que les principals fites han estat aconseguides i que les més importants de les no obtingudes depenen d'altres organismes; observareu que el nostre programa d'actuació ja ha estat pràcticament acabat. No deixo, doncs, la presidència amb una tasca a mig fer.

Hi ha, però, tres afers molt importants que teníem por de no poder realitzar, i per aquest motiu no es van publicar. Com que han estat realitzats, és just de fer-los públics. Són:

- Augment important de socis: hem passat de 4.267 a 6.252. És un augment del 46,5 per 100.

- Incorporar el jovent al Centre. És una realitat que podeu comprovar cada dia. Els maldecaps que ens ha donat —i que ens donarà, si a Déu plau— tenen menys importància que la seva integració a l'Entitat.

- Canvi de l'Estatut del 1942. Fi de l'època presidencialista i pas cap a una etapa liberal, de direcció col·lectiva mitjançant un equip dirigent, és a dir: la junta.

En acabar una actuació, hom sol donar les gràcies a les persones que han col·laborat amb la tasca realitzada. És molt just perquè sense elles res no s'hauria aconseguit. En aquest moment, jo voldria dir noms, explicar mèrits de persones molt estimades i a qui estic infinitament agraït. Puc assegurar-vos que sempre que he demanat una ajuda i una col·laboració les he obtingudes amb tota dedicació i entusiasme, si les circumstàncies personals ho permetien.

Però per aquest fet de ser tantes i tantes no puc esmentar-les ara. Sempre em deixaria algú i després ho lamentaria. A més, aquests socis han estat ajudats per altres i altres, en una llarguíssima ca-

dena. A tots vosaltres, amics, moltes gràcies. Si hi ha algun mèrit en l'obra realitzada, vosaltres l'heu feta possible. Gràcies també als socis que han col·laborat amb la seva ajuda moral i amb les seves crítiques. Tot contribueix a seguir endavant.

I ara en deixar la presidència vull dir-vos que no cercaré el meu successor, perquè no és feina meva, sinó de tots vosaltres com a socis que sou. No hem de deixar-nos influir massa per allò que passa al voltant nostre. Però sí que us vull dir que desitjo col·laborar amb el nou president i la nova junta: hi ha moltes coses a fer al Centre, que jo no he pogut realitzar. Crec que sempre hi ha un lloc per a qui desitja treballar.

Per acabar, un acte de fe: el Centre és una entitat meravellosa, única, amb una vitalitat extraordinària i un afany constant de superació. No li agrada mirar enrera, a les glòries passades, encara que no les oblida. El seu esperit és inquiet. No té un dirigent, sinó una quantitat de dirigents molt considerable. La gent no es mou pels mòbils egoistes de la societat on vivim, sinó portats per altres ideals: per la muntanya, per l'esport i la cultura, però sobretot per Catalunya. Hom ha dit i repetit que el nostre poble és un poble d'individualistes i que no és possible fer una gran tasca d'equip. No ho cregueu pas! No tan sols el Centre, sinó també altres entitats catalanes de gran categoria —totes elles privades— demostren exactament el contrari. El que sí és ben cert és que per a fer aquesta gran tasca col·lectiva és necessari un ideal comú. Quan es troba, brolla naturalment una col·laboració, un esforç i un entusiasme tot desinteressat que d'altra manera no es pot demanar.

Em sembla que mentre tinguem al nostre país entitats com el Centre, podem estar tranquils: el poble català no perdrà la seva personalitat en un món que té tendència a la uniformitat.

Programa publicat a la circular de novembre de 1968 com a preparació del Centenari (1976)

S'indica, a continuació, el programa fixat per la junta 1967-1971 (a més de continuar i intensificar les activitats del Centre i de les seccions) i, després de cada punt d'aquest programa —entre parèntesis i en cursiva—, la situació respectiva en el mes de juny de 1971.

Estatge social. — Millorament de la Biblioteca, pintura de la quasi totalitat de la casa, compra de multicopista, instal·lació de nous micròfons a la sala d'actes i de màquines automàtiques de begudes. Decoració general.

(Tot realitzat, però les màquines automàtiques de begudes no han donat resultat i ha calgut suprimir-les.

És evident, però, que s'han de fer nombroses millores al nostre estatge social.)

Obres d'habilitació de l'entresol de Paradís, 12, per a arxiu del Centre i material de les Seccions de Muntanya, CADE, Camping, ERE i Esquí.

(Realitzat, a excepció de l'arxiu.)

Habilitació del tercer pis de Paradís, 12, destinat especialment al Jovent.

(Realitzat.)

Nova sala d'actes a la casa del carrer Pietat-Paradís. Gimnàs a la part superior de la mateixa casa.

(No ha estat possible. L'edifici és propietat de l'Ajuntament de Barcelona.)

Refugis. — La Renclusa: millorament general, calefacció per gas propà, ampliació de llits, sanitari i pintura.

(Realitzat.)

La Molina. — Obres molt importants al Xalet, d'obra, millores i augment de llits.

(Realitzat. L'augment de llits ha estat aconseguit per l'habilitació de l'antic edifici de l'Escola d'Esquí.)

Creació d'un jardí d'aclimatació alpina i arboretum.

(No ha estat possible fins ara. Depèn d'altres Entitats.)

Col·laboració amb la Federació d'Esquí per a la construcció d'un trampolí als nostres terrenys.

(Creiem que el trampolí, construït per la Federació, serà, ben aviat, una realitat.)

Socis. — Creació de nous serveis: oficina d'informació i viatges. Comunicar als socis els seus drets: edició d'un opuscle. Nou grup «Moto-Muntanya».

(S'ha editat l'opuscle. No han donat resultat l'oficina d'informació i viatges, ni el Grup Moto-Muntanya.)

Jovent. — Creació d'una Comissió. Preparació d'un Grup de Monitors destinat al jovent de 14 a 17 anys.

(Realitzat. Ha canviat, però, l'estructura de la Comissió, que avui es diu Consell de Jovent.)

Infantils. — Activitats de formació i esbargiment per a infants de 6 a 13 anys.

(La Coral Barrufets avui és una realitat; s'han fet algunes activitats. Hi ha, però, molta tasca a fer.)

Masies Catalanes. — Operació de salvament: portar famílies i capital a la muntanya.

(Realitzat dins de les nostres escasses possibilitats. Ha despertat molt d'interès.)

Patrimoni. — Creació d'una comissió de tècnics en dret i immobles.

(Realitzat. Ha desenvolupat una gran activitat.)

Publicacions. — Publicar novament el Butlletí, totalment en català.

(Realitzat. [Revista Muntanya].)

Publicació de les noves guies Vignemale-Mont Perdut, Ansó Midi d'Ossau Piedrafita-Balaitus, Urgellet-Pica d'Estats.

(Solament ha estat possible de publicar la primera; les altres estan en preparació.)

Publicar novament les esgotades (Cerdanya).

(Realitzat i també Pallars-Aran.)

Publicar Pedraforca (tiratge a part la guia Berguedà-Cardener). Publicar la revista «Espeleon». Altres.

(Realitzat. A més, publicat «La Fou de Bor». En premsa, «L'Aneto i els seus homes», editat en català i castellà.)

Creació d'una discoteca.

(No realitzat.)

Residència-refugi a la Vall d'Aran.

(És el Xalet Juli Soler i Santaló.)

Una nova aportació a la geohistòria dels molins paperers de Catalunya

per **Pau Vila**

Amb la publicació de l'article que segueix voldríem retre homenatge a la persona i a l'obra d'un geògraf; i, quina ciència pot interessar més els amants de la muntanya que la Geografia! Es tracta del mestre Pau Vila, ex-president del Centre, que el juny d'enguany celebra el seu norantè aniversari, gelós encara de la continuïtat del seu treball de geògraf i pedagog i posseïdor d'un esperit jovenívol admirable. Inveterat excursionista (per vocació, convicció i professió), ha començat moltes dècades abans que nosaltres les seves tresqueres per l'orografia del nostre país. Cinc anys més jove que el Centre, ha estat contemporani d'il·lustres personalitats de la generació que l'infantà i el nodrí. Al seu coll penja la garlanda ben trenada dels seus noranta anys de dedicació, de treball i d'amor. Les seves passes, quantes vegades no l'hauran portat a veure blanquejar les neus primerenques al Pirineu, o potser, a contemplar el blancall d'un racó d'ametllers a la Serralada de Marina! I, sempre amb el delit d'excursionista i científic, ha arribat fins a terres d'Amèrica. Allà els governs de Colòmbia i Veneçuela li han encomanat tasques científiques de primera importància, com són ara la Nueva Geografía de Colombia (1945) *i la seva gran* Geografía de Venezuela, *en tres volums publicats suara. Ha estat honorat amb la màxima distinció pel president de Veneçuela. Nat a Sabadell l'any 1881, ha dedicat una gran part de la seva obra a Catalunya i n'ha renovat els estudis geogràfics. Recordem els seus llibres:* La Cerdanya (1926) *i* Resum de Geografia de Catalunya (1928), *etc. Des d'ací li diem que ens és plaent de tenir-lo entre nosaltres. Per molts anys!*

Un estudi de fa tres dècades

Fa anys, en les meves investigacions sobre la manufactura catalana del paper en el passat, i amb les referències documentals proporcionades pel meu amic Josep M. Madurell, indefallent investigador de fons d'arxius, vaig poder establir un panorama d'aquella activitat productora i, alhora, formular alguna conclusió que vaig exposar en una comunicació presentada al Congrés Internacional de Varsòvia (1934).[1]

Ampliació d'una de les conclusions anteriors

Una de les conclusions que vaig establir en aquella comunicació, gràcies al procediment de cartografiar les localitzacions, va ésser que aquestes es trobaven, la majoria de vegades, al peu de formacions calcàries o de terrenys amb intercalacions d'estrats calcinosos, en el quals els fenòmens kàrstics de descalcificació per les aigües i llur pèrdua en profunditat a través de les esquerdes que obrien, amb les sorgències aqüíferes resultants, motivaren l'establiment de molins paperers per a aprofitar la puresa de les aigües i de llur contingut de calç. Per això, algun clàssic de la història del paper, va poder dir que les millors aigües per a la manufactura eren aquelles en les quals abundaven les truites, peixos delerosos d'aigües clares i calcàries.

Quant a la meva conclusió d'aleshores, cal reconèixer que era una mica generalitzada, car noves observacions en les àrees ocupades per molins paperers al passat i encara al present, m'han portat a precisar que també n'hi havia, o n'hi hagué, al costat dels massissos granítics (Montseny, vessant interior de la serra de Marina) i en els terrenys volcànics (comarca olotina, Hostalric). En aquestes dues formacions geològiques, les aigües també es perden en profunditat: en el granit, a través de les seves diaclases que hi són pròpies i, en les formacions làviques, per les esquerdes i contactes i, sobretot, en les sorres volcàniques (lapili) que serveixen de filtre. En aquestes formacions petrogràfiques, doncs, també sorgeixen aigües clarissimes, ade-

Canalització d'aigües llunyanes. El matollar garrigós, deixa veure que porta l'aigua a la bassa del tossal. ▼

quades a la manipulació de pasta proporcionadora d'un excellent paper blanc.

Les localitzacions papereres i l'origen àrab de la manufactura

Dins d'aquestes condicions geològiques i fisiogràfiques, favorables a la localització de manufactures de paper, es dibuixen a Catalunya dues grans àrees, l'una al nord i l'altra al sud, que coincideixen en gran part amb la divisió històrica clàssica de Catalunya Vella i Catalunya Nova. Aqueixa coincidència és deguda a les diferències en l'ocupació política i humana d'ambdós territoris. La dominació àrab del segle VIII a la Vella va ésser rebutjada des de començaments del segle següent, mentre que al sud hom no hi posà fi fins tres segles i mig més tard. I, amb tot, a les comarques del Baix Ebre, sota el règim autòcton cristià, aquella ètnia, ben naturalitzada a la regió, hi pogué conviure i treballar fins a l'expulsió definitiva dels moriscos per decret de la corona d'Espanya (1610).

És ben conegut el fet històric que van ésser els àrabs els introductors del paper a la Península. Documentalment, n'és testimoni el geògraf àrab El-Edrisi, en 1154, en assenyalar l'elaboració de paper a Xàtiva, dins el regne de València, i lloar-ne la qualitat. La situació de la ciutat i els seus voltants eren adequats a aquella producció, per tal com es troba entre els rius Guadalaviar i Albaida i al costat de vessants de formacions calcàries d'origen cretaci, amb abundor de sorgències kàrstiques. No és estrany, doncs, que quasi un segle després, a les ordenances que Jaume I dictà després de la conquesta d'aquell regne (1238), imposés un fort tribut a les manufactures papereres xativenques, donada la importància que tenien i els beneficis que se'n treien. Sota l'ocupació catalana del país, amb la subjecció consegüent dels habitants musulmans, la qualitat del paper va decaure, per la qual causa, donat el consum que se'n feia, per als «registres i quaderns d'oficials i notaris... així com també els llibres dels particulars...», Pere el Cerimoniós (1338) adverteix els paperers de Xàtiva perquè tornin a les bones pràctiques manufactureres tradicionals.[2]

L'aparició dels primers molins i llur motivació

Aquells relleus calcaris constitueixen l'orografia litoral o prelitoral mediterrània que es prolonga amb formacions triàsiques, cretàcies i eocèniques fins molt endins de la Catalunya Vella. D'ací ve que l'existència de corrents d'aigües clares i més o menys carbonato-càlciques, al llarg del vessant marítim, siguin propicis a l'establiment de molins paperers. Ultra això, en aquell temps (s. XII i XIII, període de desenvolupament econòmic) l'ús de roba interior i de llit feta de lli, o de les fibres més fines del cànem, s'havia generalitzat [3] i, per consegüent, en deteriorar-se proporcionava parracs, primera matèria per a l'elaboració del paper; la qual cosa, amb la mancança

del pergamí va haver d'estimular la producció d'aquell substitutiu blanc i econòmic. Efectivament, des de mitjan segle XII, hi ha notícies d'alguns molins dispersos que per llur localització hom pot suposar que proporcionaven paper a cancelleries, escrivanies i monestirs. Des de 1158 és esmentat un molí que aprofitava les aigües del riu Ripoll a la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres, avui terme de Sabadell i no lluny de Barcelona, doncs.[4] Un any després, es troba documentada una concessió molinera a la vora del riu Brogent, a la Riba, lloc situat prop dels monestirs de Poblet i Santes Creus.[5] De 1160 hi ha la referència d'un molí plaçat al Mercadal de Girona, sense dubte on encara hi ha la plaça «del Molí», el qual podria ésser alimentat i mogut per una sèquia que prenia aigües del Ter i desaiguava a l'Onyar. El dit molí pertanyia a Alfons el Cast i era administrat per Estrader de Vilalbí, el qual, per la seva banda, es féu construir un molí propi a Salt, prop d'aquella ciutat.[6] Ja a finals d'aquell segle (1193), en la concòrdia entre les senyories d'Albarells, Montfalcó i Copons, sobre l'aprofitament d'aigües a la capçalera del riu Anoia, hom llegeix «de caput regum ipso moli de papirum», molí que pertanyé al Monestir de Montserrat. El bassal, al costat de murs arruïnats, pot veure's encara entre el riu i la carretera, tocant a Santa Maria del Camí.[7]

Interpretació filològica i identificació paperera

En un document de principis del segle següent (1206), són esmentats, amb referència a la Riba, vora el Brogent, alguns «molendinis drapariis». D'acord amb l'arxivista, Francesc de Bofarull (primer historiador del paper a Catalunya) que dóna aquesta referència,[8] opino que aquells molins havien d'ésser paperers, car els artefactes abatanadors de feltre que es distingien amb la mateixa denominació, no s'establiren a l'Europa occidental fins a les darreries del segle XIII.[9]

Altrament cal tenir present que la funció principal del molí paperer és de moldre, trinxar draps per convertir-los en fibra. Això era realitzat mitjançant un piló mogut per la força hidràulica. Cal recordar, també, que als principis de la introducció d'aquesta manufactura a la Península, les denominacions en llatí medieval eren molt imprecises, amb l'ús de mots derivats de **pergamenum** o de **papyrum.** El mot català **paper,** no apareix, segons Joan Coromines, fins a 1249, i el castellà **papel,** setanta-cinc anys després. Afegirem, amb referència als molins paperers de la Riba, al massís calcari de les muntanyes de Prades, vora el Brogent, que aquest riu, amb la torrencialitat amb què aboca les seves aigües al riu Francolí, ha significat un lloc destacat en la indústria paperera catalana, com testimoniegen encara els edificis fabrils esglaonats a la seva riba, amb llurs arrenglerraments característics de les finestrelles dels assecadors, estretes i pròximes entre si als pisos alts.

Els molins paperers a Catalunya i llur distribució

Fins a la introducció de la impremta, que es realitzà el darrer quart del segle XV (a Barcelona, Lleida, Tortosa, Tarragona, Girona, Montserrat) i la seva primera expansió el següent, la molineria paperera no inicia la seva prosperitat.

No cal desenvolupar ací la manifestació geogràfica que tingué fins al segle XVIII, ja que vaig fer-ho a la meva comunicació esmentada al començament; però cal afegir que ha estat àmpliament millorat el seu panorama amb noves investigacions de Josep M. Madurell, en un seu estudi inèdit,[11] i d'Oriol Valls en la seva comunicació al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1962).[12] L'aportació dels escrupolosos investigadors esmentats en aquella perspectiva que comprèn tot el llarg període durant el qual el paper fou fet a mà (primera referència: any 1158; inici de la mecanització: any 1843), ens fa remarcar la particularitat geogràfica de les agrupacions papereres. Hi hagué uns 80 molins a la Cata-

Embassament d'aigua dalt d'un tossal prop de Xerta, al terme d'Alfara. ▼

lunya Vella, inclosa tota la conca hidrogràfica de Llobregat, i un altre agrupament sense solució de continuïtat a la Catalunya Nova, estès damunt les conques dels rius Gaià i Francolí, constituït per uns 30 molins, dels quals 20 corresponen a la Riba.

En canvi, a la comarca del Baix Ebre que constitueix la resta d'aquella regió històrica, on, com ha estat dit, els moriscos perduraren fins a començaments del s. XVII, solament han estat localitzats dos molins, un a Alfara i un altre a la Sénia, riu marginal al delta de l'Ebre. Hom coneix filigranes amb el nom de Tortosa, però cap molí al seu extens terme municipal (482 km ^{2}).

Així, doncs, al peu dels Ports de Beseit que formaven part de l'enorme massís calcari de la Serra de la Mola — Maestrat (ric en manifestacions kàrstiques i sorgències abundoses de clares aigües carbonatades càlciques) no foren localitzats, fins ara, sinó els molins esmentats abans i, segons referències, un altre al Toscar, dins la jurisdicció tortosina. Sembla que aquests molins, altre temps, no hagin confeccionat sinó un paper de qualitat inferior: el d'estrassa.

El paper a Tortosa i la seva comarca

Per altra banda, quant a Tortosa (coneixem filigranes, com hem dit, amb el seu nom al segle XVIII) a la lleuda de mitjan segle XIII, on figura el tribut que cal que pagui cada article importat, hi ha indicat «la carga de paper, dos sous i dos diners».[13] És a dir, de procedència forastera. Dos segles després (1492) en una relació on figuren trenta-vuit oficis exercits a la ciutat, no trobem el de paperer.[14] Solament en unes anotacions de compres de paper «per als negocis de la Ciutat», figura en 1414 un tal Francay dels Oms, el qual foren «pagades 3 lliures per dues reymes de paper». L'historiador Bayerri el qualifica de paperer, sense precisar, però, si es

Enmig de la vegetació natural i conreada, destaca el pilar d'un sifó de l'aqüeducte que porta les aigües a l'embassament del tossal prop de Xerta. Al lluny el massís calcari de Ports de Beseit de formació cretàcia i triàsica. ▼

tractava d'un fabricant o d'un mercader. El mateix historiador a la seva obra, per cert detalladíssima, finalment escriu: «Els antics molins paperers... han passat a la història... no en queda sinó un trist record... i així s'ha deixat extingir una indústria que a la Sénia, Molins del Comte i altres punts comarcals, va donar abans bons beneficis.» [15]

Quant als esmentats Molins del Comte, l'autor no en dóna la localització. Solament quan s'ocupa dels molins fariners a l'alta Edat Mitjana (1374), en referir-se a un document relacionat amb la mòlta els cita com a molins en la transcripció següent: «...que als molins de Xerta ni del Comte, ne puguen molre sinó el blat de la Ciutat.» [16] Com que la població tenia un molí fariner al costat de la resclosa que conté l'Ebre (anomenada l'Assut), ens resta saber on devien ésser per aquells voltants, el molí o molins del Comte.

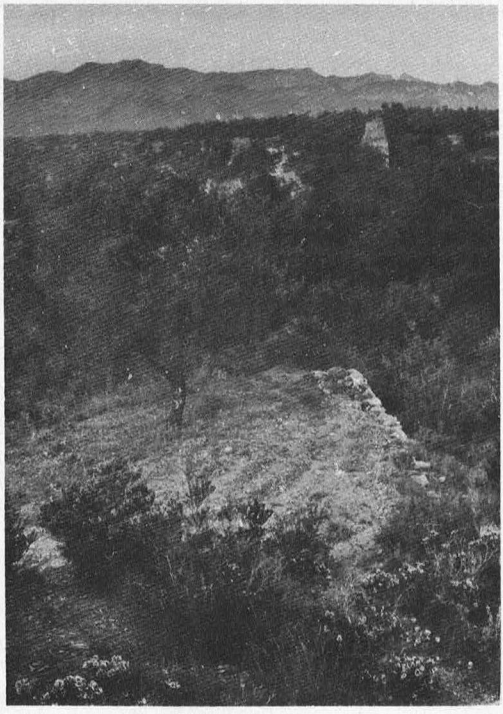

Uns molins paperers desconeguts

Anys ha, durant unes sortides d'estudi per la comarca del Baix Ebre, on no havia estat des de feia molt de temps, camí de Tortosa a Xerta, abans d'arribar a aquesta darrera població, em va sorprendre la vista de tres edificis blancs esglaonats al pendís d'una de les elevacions de l'ample relleix que domina la vall actual del Baix Ebre; peu de muntanya avançat de les orografies calcàries de l'encontorn. I la sorpresa va pujar de to en observar que almenys una d'aquelles construccions presentava al cim les típiques finestres dels assecadors propis dels molins paperers. Eren pròxims a l'antic camí de ribera, avui carretera, apartats del riu i enlairats a uns cent metres sobre el seu nivell. Calia descobrir des d'on els arribava l'aigua que podia moure tot baixant els artefactes i permetre de realitzar les manipulacions pròpies de les indústries papereres. I, dalt del turó, amb molta sorpresa, vaig descobrir un gran bassal, mirall d'aigua brillant, obert a l'esperó d'aquell relleix. Aquella aigua arribava per una sèquia encaixada a la carena entre el bardissar que la cobria. Tot cercant i esbrinant, vaig concloure que el corrent venia del terme de Paüls, canalitzat a través del barranc de les Fonts, format per emergències kàrstiques, al peu del massís dels Ports de Beseit, que s'albiraven a la llunyania. Era un aqüeducte, allargat cinc o sis quilòmetres, que salvava les depressions del trajecte mitjançant sifons, la sortida d'un dels quals jo podia veure dels d'aquella alçada.

Origen senyorial de l'obra

Es tractava realment d'una aportació d'aigües per a manufactures de paper en terrenys elevats, lluny de tota riba fluvial, solució sense parió a Catalunya. Calgué vèncer la distància i les dificultats del relleu per tal d'aplegar aigües netes amb contingut calcari, en caiguda esglaonada i al costat d'una via tradicional per a la comunicació i el transport. No sembla que si-

El que podem anomenar molí de baix, en el qual les finestres dels estenedors de paper conserven bé llur típica fesomia, puix que en aquest molí s'hi treballà fins a començaments de segle. S'hi feia paper d'estrassa. Del paper de fil, dit tortosí, no en quedava ni el record. ▶

gui obra moderna, malgrat l'aspecte d'aquells edificis emblanquinats, ara desafectats de llur funció originària. Actualment, l'un serveix de molí per a la mòlta de gra per a pinsos, l'altre s'ha convertit en un mas i l'últim és tancat.

Si hom té en compte que Xerta, avui municipi, formà part de l'extens terme de Tortosa i que en un passat remot, després de la conquesta de la ciutat per Ramon Berenguer IV (1148), en què el terç del seu territori fou donat en feu a Guillem Ramon de Montcada, els descendents del qual en gaudiren durant alguns segles, cal pensar que aquells molins podrien ésser anomenats els «del Comte».

Sota aquest règim senyorial l'obra es realitzaria molt tardanament, potser ja arribada d'Edat Moderna, quan el consum de paper s'estengué amb la generalització de la impremta.

El paper amb filigrana de Tortosa seria de Xerta.

La troballa, que per a mi constituïren aquells molins, explica sense dubte l'existència de les filigranes amb el nom de Tortosa, puix que no podien pas procedir dels molins d'Alfara ni del de la Sénia que pertanyien a la senyoria de la Castellania d'Amposta.

Hi ha, doncs, uns altres molins, que, amb la localització de Xerta, cal afegir als meus dos cartogrames geohistòrics de les manufactures del paper a Catalunya, els quals il·lustraren la meva exposició a Varsòvia i són exposats al Museu-Molí Paperer de Capellades.

Per acabar, haig de reconèixer que, quant a la pertinença i al període d'activitat dels molins de Xerta, m'he mogut en un camp hipotètic, mancat com era d'ocasió per a investigacions d'arxiu d'aquella comarca. Ho deixo als meus amics Josep M. Madurell i Oriol Valls, historiadors del paper català i autoritats en la matèria.

Maig de 1965

BIBLIOGRAFIA

1. **Localisation et evolution de l'industrie du papier en Catalogne.** Actes i comunicacions, pàg. 301. Varsòvia, 1935. (Traducció catalana amb il·lustracions al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, n.º 477 i n.º 479. Barcelona, 1935.)
2. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reg. 57, fol. 211.
3. René Taton. **Histoire des Sciences.** Volum I, pàg. 562. París, 1957.
4. Segons Oriol Valls, en doc. de l'esmentat Arxiu. Cancelleria, perg. de Ramon Berenguer IV, n.º 321.
5. Segons P. Vila, en doc. del Còdex de Poblet, n.º 8 de la Biblioteca de Tarragona.
6. Segons Oriol Valls, en doc. del mateix Arxiu, Cancelleria d'Alfons I, n.º 35.
7. Del mateix autor en la seva comunicació al VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Vol. III, pàg. 320.
8. Traducció catalana de la comunicació abans esmentada.
9. Le Goff. **La civilisation de l'Occident médieval,** pàg. 562. París, 1964.
10. Joan Coromines. **Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana.**
11. Josep M. Madurell. **Els molins paperers a Catalunya.** «Notes per a llur localització». Lliurat a la publicació, me n'ha estat deixada amablement una còpia.
12. Oriol Valls. **Característiques del paper de procedència o escola àrab als documents del Reial Arxiu de la Corona d'Aragó.** Vol. III, pàg. 319-329.
13. B. J. Alart. **Documents sur la langue catalane.** París, 1881.
14. E. Bayerri. **Història de Tortosa,** vol. VIII, pàg. 279 i pàg. 51.
15. Ibid. Pàg. 886.
16. Ibid. Pàg. 361.

Memòria de Lluís Estasen

per **Albert Oliveras**

Muntat sobre una noble base de fusta motllurada, i penjat a la paret en lloc eminent, es veu a la secció d'escalada del CEC, el CADE, un estrany objecte de ferro. De lluny, és incomprensible. De prop gairebé també, però una plaqueta explica el motiu sentimental que impulsà a destacar aquest honor. Preservar la bona memòria d'en Lluís Estasen, a totes llums ben meritòria, amb el record material del clau o pitó que els joves han recollit, i que prova l'obertura d'una manera de passar per la paret nord, o de Gresolet, del Pedraforca, camí conegut, després, amb el nom de «Via Estasen».

No hi ha referència escrita dels detalls anteriors i posteriors a la segona ascensió a la paret nord del Pedraforca, perquè Lluís Estasen no hi va dedicar el temps necessari, i també perquè no hi donava excessiva importància. Tanmateix, la segona ascensió no és pas la primera, però més recentment s'acostuma a anotar-la. Era llavors, solament, la comprovació efectiva, que és una via de certes possibilitats, si bé dintre d'un ordre de compromisos que la feien poc favorable a la majoria dels qui es movien per la muntanya sense resoldre més problemes que els de no perdre el camí, o l'orientació allà on no hi ha camí.

Pedraforca és el nom d'una muntanya de prestigi, bona part del qual es devia a la insistència de l'Estasen per a conèixer més i més racons, o noves possibilitats d'accés. La història de la primera descoberta de la paret nord, la trobem en el llibre ben conegut, de J. M. Guilera, **Excursions pels Pirineus i els Alps** (Ed. Llibreria Catalònia, 1927, Barcelona). Posteriorment, amb la mort de l'Estasen, coincidint amb la darrera estada seva al Pedraforca, s'immobilitzaren les coses i els records que es referien a la primera època de la paret nord del Pedraforca, o paret de Riambau o de Gresolet, que de totes maneres es pot anomenar.

En aquesta segona ascensió —el 7 de setembre del 1930— amb la comprovació que era perfectament accessible aquesta via —la Via Estasen— hi anàvem junt amb en Lluís Estasen, en J. M. Guilera i en Joan Roig. Estasen i Guilera ja desapareguts d'aquesta vida. Abans que s'acabin

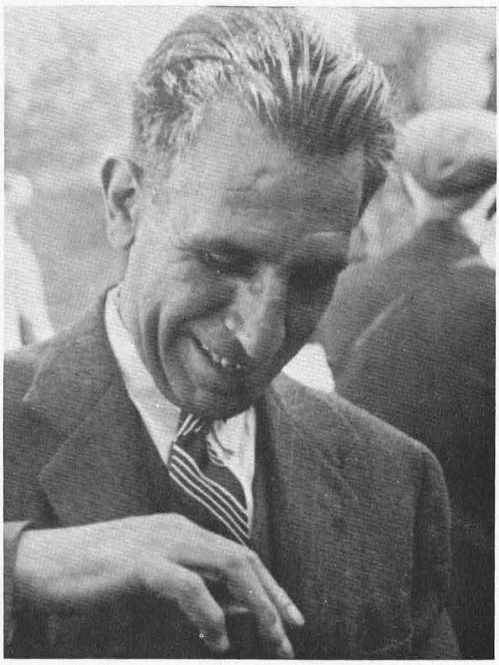

els testimonis i la memòria —i per tenir a la vista papers escrits en aquells moments— pot estar en el seu lloc parlar d'algunes incidències que van acompanyar aquella excursió.

No es pot dir que la preparació de l'escalada fos negligida. Al contrari. Ens preocupava.

Volíem assegurar tots els aspectes coneguts que signifiquessin una dificultat. En primer lloc, les cordes.

Encarregàrem abans, dues cordes noves, de 50 m, de 12 mm de diàmetre, de bon cànem, de confecció manual assegurada, és a dir, amb el coneixement que de les cordes pogués penjar un home, i no s'admetien trampes ni materials deficients.

Tenia un parent, també excursionista, que acceptava la garantia de treballar a consciència. Consciència que es traduïa en una abundància de cànem, i un pes considerable a portar a sobre. D'això us en podria dir més d'una cosa, en Roig, que era fort, jove, el més jove de tots, de mitjana estatura, però musculat, àgil, gimnàstic i molt reglamentat.

Trobàrem als Encants de Sant Antoni, un clau fort, que tenia una vaga semblança amb els pitons que aleshores vèiem als anuncis més recents de material d'escalada alemany, i que adquirírem per 0,50 pessetes, com a un possible element de seguretat i de respecte. La discussió de la forma i resistència del pitó, ens va decidir a projectar un model més convincent: fer-lo fer i anar al Pedraforca carregats —de debò— de seguretat. El dibuix amb dimensions, va servir a un servicial manyà de la placeta de Sant Pere de les Puelles, per a tallar dos trossos de pam, de barra quadrada de 15 x 15 mm, fer-li una punta en un extrem, com a un llapis, i fixar una anella rodona en un forat prop de l'altre extrem. Dos magnifics pitons. Bon treball d'artesania i d'amic. És difícil comprendre que el preu de les dues peces de ferro, construïdes a mida i carregades de garantia —també sabia a què anaven destinades—, fos el de 5 pessetes —un duro de plata—, totes dues.

Ara, això s'explica amb un cert humor, que amaga una gran desil·lusió.

Què podríem trobar amb rigor d'acceptació d'alta qualitat, solament per aquesta moneda? Doncs el pes dels dos claus, o pitons, era un factor a discutir, no el preu.

Dividírem la mercaderia. Un clau seria portat per l'Estasen, l'altre per mi. Una corda per cadascú dels quatre.

Sortir de Gresolet a les 4,30 de la matinada fresca i neta, fosca, amb l'enorme paret del Pedraforca com a objectiu que s'aixeca, amb una petita claror fantasmal, és un mal negoci. Deixem una part del material a Gresolet, com a penyora que pensem tornar, com un alleugeriment de la consciència dels ermitans.

El camí ens és conegut, encara que és molt poc trepitjat, perquè són ben pocs els qui s'hi aventuren. Arribem al peu de la canal de Riambau, amb plena llum de sol. El primer mal pas és a sota el dit de Riambau; després les petites escalades successives que ens porten a la bauma de la paret. L'Estasen comptava quatre mals passos, en total.

Esmorzem. Ens hem deslligat momentàniament de la corda que ens unia l'un a l'altre des del dit de Riambau. També a la cova ens traiem les sabates amb sola de claus, i ens calcem les espardenyes. Les sabates augmenten el pes de les motxilles.

Una fotografia històrica. Lluís Estasen i Josep M. Guilera en un moment de descans durant una ascensió per la paret nord del Pedraforca. ▶

La continuació és delicada, és més escalada oberta, que la primera etapa.

Va al davant, l'Estasen, i com a interessat en les fotografies, m'estimo més anar a la cua de la corda.

Em ve suor ara, sospesar l'antiga màquina fotogràfica, una Ontoscope 6 x 13, que pesa 2700 gr, més les plaques de vidre a 325 gr la dotzena, i un magatzem de recanvi, a 750 gr. Durant molts anys, hem anat amb aquest pes. Encara, el trípode, que semblava indispensable. Un pes total considerable, que queda reduït ara, a una cinquena part o encara menys, amb el petit format universal. Portem dues cordes de 50 m i dues de 30 m.

El darrer lloc d'una cordada, és fàcilment el punt de filosofia i de reflexió de la colla. És un observador i un qualificador de les accions dels companys.

L'Estasen s'enfila per la paret neta, dreta, poc favorable, del segon mal pas, a continuació de la balma. Veig que intenta desviar-se de la vertical, perquè no se li presenta bé. Vacilla. Està a pocs metres a sobre nostre. Diu que no ho troba a punt per a passar-hi. Llavors li proposo de pujar jo des d'allà on sóc, i donar-li una mà. Endavant.

Quan, el qui escala una paret, va trobant una successió de preses de peus i de mans, agafa un ritme fàcil, que no abandona, molt més fàcil en aparença que en la realitat. Així em va passar en aquell moment. Tot anava bé. Tan bé, que no era desitjable parar, i donar la mà a l'Estasen, que havia quedat immobilitzat a sota, en un lloc difícil de seguir amunt o avall. Jo, pujava en vertical, a una velocitat o ritme, sorprenent. El primer sorprès era jo mateix. Varen desaparèixer els companys immobilitzats a sota. Demano més corda. Lliguen les dues cordes i continuo amunt, fins que el pendent disminueix, i la tensió total de la persona, fuig, s'evapora. Aleshores, en uns reguerots a la roca, puc girar-me de cara al buit, i asseure'm a terra.

Els de baix em pregunten si estic en posició sòlida. La resposta és que, potser sí, si no donen cap estrebada. Amb una estrebadeta, em farien saltar com una mosca tocada amb la pala matamosques. Hi ha una posició de relatiu suport en una paret no massa inclinada, que és la de seure amb les cames arronsades formant escaire, gairebé com una bola. Aquesta fou la postura meva durant els llargs minuts que passaren, fins que el primer i després el segon company, foren elevats a prop meu. Amb el primer que va arribar vàrem mantenir conversa, que bona falta em feia. Descarrego la motxilla, però no trobo una postura que m'asseguri de no rodolar avall.

Fou aleshores, no abans, que em vingué la idea lluminosa del clau que duia a la motxilla. Si el clavés a la pedra, asseguraria la motxilla. No tenia martell. Amb una pedra grisenca —i no n'hi havia massa a triar— em vaig fer malbé la mà picant el clau, fins a enfonsar-lo un parell de dits, potser no tant, en un començament d'esquerda. Donava satisfacció donar cops al clau, perquè així ja no hauria de portar-lo més amunt. Aquesta era la preocupació principal del moment.

Els altres companys apareixien, estirats ara, l'un a l'altre, a mida que podien pujar. Quan tots quatre estiguérem reunits i decidírem continuar l'ascensió, ja més viable, encara que faltaven dos mals passos més, ens tocà resoldre què fèiem amb el clau mig clavat a terra. Si el deixàvem, algú podia considerar que era un punt sòlid i refiar-se del seu ajut, i en això s'equivocaria completament. Si el portàvem, jo protestava del pes. Va guanyar el criteri, que era ben clar que el clau no servia de res i que el podíem deixar i anar-nos-en ben tranquils. Allà va quedar.

Poc podíem pensar que el clau serví, a la perfecció, d'indicador d'itinerari. El clau, més tard, desaparegué. No sé com. Però quedava el segon exemplar, que ha obtingut l'honor d'ésser el representant sòlid d'un moment que separa probablement dues èpoques ben delimitades en la pràctica de l'excursionisme. El naixement de l'escalada com a objecte, com a activitat principal. La generació del CADE.

foto: Albert Oliveras

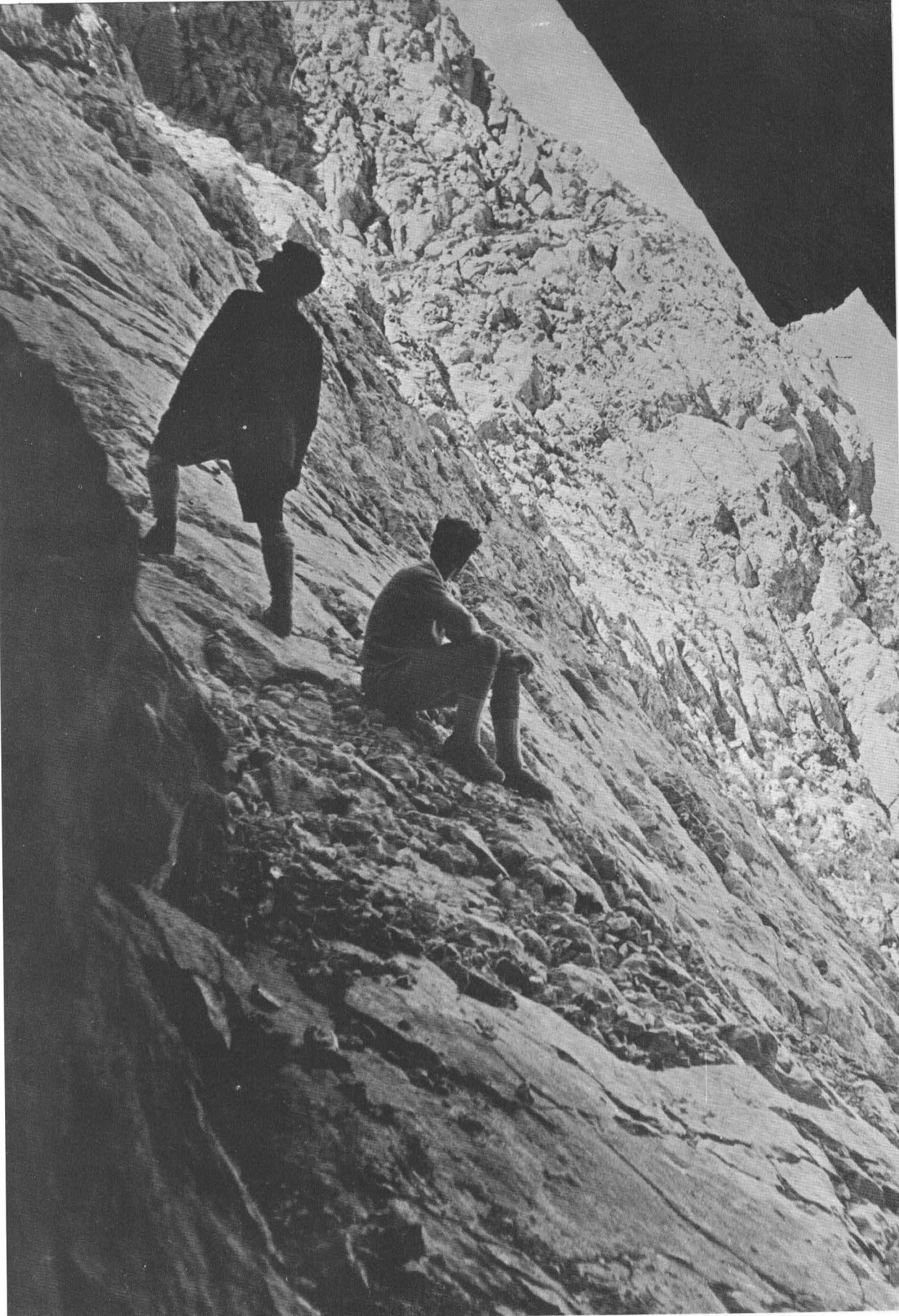

* * *

Lluís Estasen era un home d'acció, eminentment realista. Sospesava bé les coses des del punt de vista de la dificultat. Amb una decisió presa, tot el seu mecanisme es posava al servei del rendiment. Era un home dur, de mitjana estatura, de proporcions regulars i de musculatura sòlida, governada per una intuïció rapidíssima, que li proporcionà èxits notables.

Ni manava, ni es deixava manar. Eren els altres els qui el seguien satisfets, confiats, amb la decisió de col·laborar en el moment necessari. Imaginatiu i realista. Metòdic i fantasiós. Mereixia la confiança que obtenia dels companys, de totes les procedències socials. Igual espavilava amb paraules rutilants, incisives, els de nom familiar il·lustre, com els de la major modèstia. Formava una gran colla, sorollosa, amb discrepàncies que fuetejaven. No hi havia adormits al seu voltant.

Ara fa 25 anys de la seva mort. El temps que ha passat, no disminueix el seu liderisme. Els qui el coneguérem, no oblidem mai la seva empenta per mantenir un atac a les dificultats, el bon ull de les curses noves en projecte, els comentaris a les lectures o als fets de cada dia.

Era un aire, el seu, que treia la son de les orelles.

* * *

L'escalada oberta d'una paret de poca rugositat, sense disminuir el ritme equilibrat dels desplaçaments de peus i mans, no permet descansar més que en llocs on el cos pugui abandonar l'alta tensió nerviosa que acapara totes les facultats, en què es van succeint les reflexions de «No passaràs», en «Es pot passar», i en «Ja ho estic passant». Un ritme, un temps, que s'ha d'aprofitar tan lluny com sigui possible.

La corda que penja sota nostre, es fa més i més pesada, pel frec amb la roca, i pel seu propi pes. Fa nosa. Vigilem el desequilibri que representa no poder arrossegar la corda trabada en un obstacle, a mitja maniobra de desplaçament, quan el cos s'embala suaument cap amunt, en direcció contrària a la gravetat, però que tan natural sembla en circumstàncies provocades que fan necessaris aquests moviments. Potser no ens veiem, ni ens entenem amb els companys, quiets a la base de l'escalada, ni cridant amb tota la força. Estan massa apartats. El qui puja així, se sent aïllat de tot, de companyia, d'ajut material, de consell, tan bo de donar com de prendre. S'ha de refiar d'ell mateix. De sobte, quan trobem el lloc on reposar, sentim automàticament que les forces ens abandonen. Evidentment, hi ha un treball d'intel·ligència. Hem arribat carregats de força just fins al moment de no necessitar imperiosament de l'esforç mantingut a grans despeses de reserves, quan sembla que aquest dipòsit s'esgota. La reserva inesperada salva en moltes ocasions. Potser el dipòsit no està tan esgotat com ens semblava. Immediatament després, per a seguir l'escalada, el cap de la cordada passa a un altre company que és aquí, al costat, satisfet i preparat. Un encadenament cerebral. Uns treballen, d'altres reposen. Cosa rara, l'escalada de dificultats.

* * *

Tècnicament, aquest clau va ser un fracàs. I com que ha estat un fracàs, en podem parlar tranquil·lament, ja que no té conseqüències. Va representar únicament una prova de bona voluntat.

Els bons claus o pitons de roca no varen tornar-se familiars entre nosaltres fins quatre anys després, per contactes directes amb els escaladors centro-europeus. És un camp on la tècnica ha fet molt camí. Tant, però tant, que fins ha creat una filosofia, que no volem discutir.

* * *

L'horari de l'excursió d'aquest diumenge, vigília de la Mare de Déu —8 de setembre del 1930—, amb el detall de les anotacions preses en la marxa, és el següent:

- Ens llevem al Santuari del Gresolet, a les 4 h. — 1.280 m alt de baròmetre.

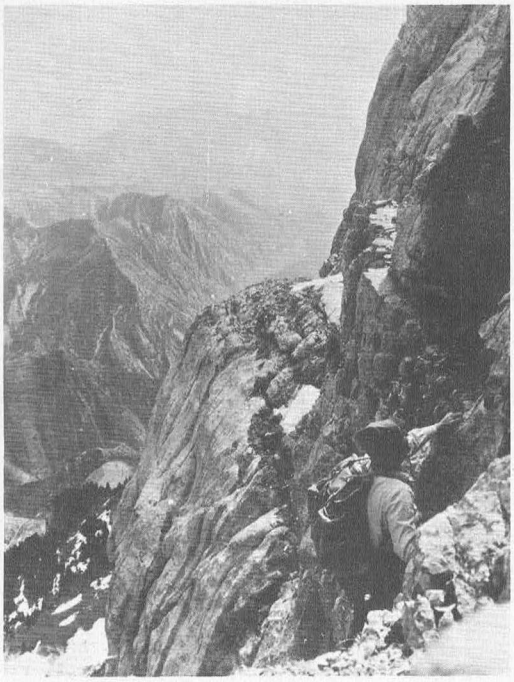

foto: Kildo Carreté

Una ascensió per la via Estasen, la primera que fou oberta a la paret nord del Pedraforca. ◀

- Sortida a les 4.30. Baixem al coll, seguim el camí de la vall, passem el grau i pugem a la carena.
- A les 5 deixem el camí que baixa a Saldes i anem a la cresta dels Pollegons, pujant pel bosc de fort pendent.
- 5.45. Dalt de la cresta. — 1.550 m. alt, en un clar de bosc. Deixem un pilot de pedres, per tal de no fallar el començament del camí, a la baixada. Bosc fins a les 6, arribada al collet del Pi ajagut, per on ve el camí de Saldes al Collell; 1.640 m alt. Fem un dibuix de la canal de Riambau i de la paret nord del Pedraforca. Marxem a les 6,27 cap al torrent de Riambau.
- 6.55. Bauma dels degotalls. No hi ha aigua més amunt. Mengem. 7.25 marxem. Ens hem de situar sota el Dit de Riambau, a través de la tartera i verd.
- 8.10 a 8.25. Passem el primer mal pas. Un pas estret, vertical, de roca llisa.
- 8.35. Collet del Dit. Al mateix nivell de la gran bauma de Riambau. Aquí comença l'escalada continuada. Dues cordades de dos. 9 h. marxa.
- 9.30 a 10.15 segon mal pas de l'itinerari Estasen. Escalada variada vertical i a esquerra.
  Sortida d'una gran canal amb balma a la part de dalt. Esmorzem.
- 12.05 a 12.50 descans.
- Tercer mal pas. Roca llisa inclinada. Vista sobre canal de Riambau.
- Quart mal pas. Pujada a un pitó de roca en acabar una cornisa.
- 1.40 Dalt de la cresta, en vista a Riambau.
- 1.55 Final de la cresta, 2.390 m. Seguim canaleta a l'esquerra. Trajecte amagat.
- 2.10 Dalt de la canaleta.
- 2.15 Cova a la dreta. Descans. Marxa a les 2.30. Dret a la cresta final, a 30 m del cim.
- 2.37 Cim central del Pedraforca o de Saldes. Marxa a les 3.55.
- 4.05 Enforcadura.
- 4.45 Bauma dels Calderers.
- 5.30 Trobem el camí alt de Saldes. 1.700 m. alt.
- 5.55 Per pujada seguida, collet alt de la Cabana. Marxem a les 6.15.
- 6.25 Font del Banquet, 1.620 m alt.
- 6.32 Canal de Riambau.
- 6.45 Sota el collet del Pi ajagut. Baixada pel caminet del bosc.
- 7.30 Torrent que s'ajunta al riu de Gresolet.
- 7.50 Riu de Gresolet.
- 8 h. Gresolet.

Al santuari de Gresolet, a la tornada, estan preparats per l'aplec de l'endemà, 8 de setembre, diada de la Mare de Déu. Sopem davant la llar de foc, amb sopes, puré de patates amb rostes de cansalada i truita. Hi ha més gent que el dia abans en arribar. Gran quantitat de provisions i esperen molta gent per a consumir-les. Hi ha un grup d'excursionistes enriolats, dels de matxo i costellada, que voldrien gatzara, però després de l'última mossegada, ens n'anem a dormir.

El despertar fou artístic. El Pedraforca tenia un joc de boires fines, que tan aviat el destapaven com l'amagaven totalment, o en part. La il·luminació de bon matí, horitzontal, produeix variacions magnífiques. L'aire és finíssim, gairebé fred. Bon temps.

Pugen contínuament homes i dones per a passar un bon dia al Gresolet. Hi haurà ball amb dos músics, que és cosa notable.

Darrera la capella, en el prat ombrejat, s'hi ha instal·lat un taulell de begudes i de menjar, i un altre de joc. Els que arriben formen grups o colles que animen la muntanya, i ens sap greu haver de marxar, no contribuir avui al moviment excepcional d'aquest racó de muntanya, ben quiet tots els altres dies de l'any.

Però, insensiblement, nosaltres entrem en la curiositat general. No podem amagar les cordes, i «les sogues» a la vista, provoquen preguntes de tot ordre. Els estranya que anem a la muntanya a «ensogarnos». Ells, van al Pedraforca amb la soga, únicament quan una cabra cau per una canal i no en pot sortir amb les seves pròpies forces. Llavors, solament llavors, hi van amb la soga per a despenjar el més lleuger, recuperar la cabra, i tornar-se'n. Però nosaltres, quina mena de cabra anem a buscar? No els és possible passar d'aquest raonament.

És clar que mossèn Ramon, el capellà de Gresolet, ben bé de bosc, magre i vell, carregat d'aromes, explica la seva ascensió magna a la «rua» del Verdet, i a la congesta de 60 pams que va travessar, com un acte excepcional, i serveix de preàmbul al detall que el senyor Lluís —l'Estasen— els fa del trajecte per la paret nord que acaba de passar com si res. El senyor Lluís té fama a la contrada. Ben merescuda. Ara, veure quatre galifardeus carregats de sogues llargues, els fa conèixer el dimoni per l'olor de sofre.

Marxem de Gresolet, en direcció contrària a tots els que arriben de la vall de Bagà, baixant de Coll de Bauma. Nosaltres pugem. I creuem colles i més colles que deixen anar la llengua en veure'ns animats, una mica aixafats, tornar a casa amb un record més de la muntanya. Portant unes hores llargues, viscudes amb perill, però d'alt sabor aventurer, com poques vegades trobem ocasió de provar, de provar-nos.

Aquesta satisfacció encara dura; no hi fa res els quaranta anys que han passat.

Amb els trasbalsos d'aquests quaranta anys, el bosc de Gresolet va anar a terra, el santuari de Gresolet s'ha perdut, la casa de Gresolet s'ha ensorrat, i totes les terres abandonades, la carretera a Saldes, encara no és carretera, però hem guanyat el Refugi Lluís Estasen, a la Jaça de Prats, sota Riambau, que manté el nom i la il·lusió immensa d'aquell gran muntanyenc per la seva gran muntanya. Bé està que ara, al quart de segle de la seva mort, posem a la llum records guardats en la intimitat que els ha preservat, i que podien passar desapercebuts per sempre més. Encara que només sigui per curiositat.

N. de la R.

1.ª ascensió de la paret nord del Pedraforca. 20 juny de 1928, per Lluís Estasen, Josep Puntes, Jofre Vila i Josep Rovira.

Bibliografia de Lluís Estasen al Butlletí del **Centre.**

El ski a la vall d'Aran. Volum XXIX, p. 281.
Nou dies de campament (ascensions a l'alt Pallars). XXX, p. 65, 89.
D'Ull de Ter a Núria a l'hivern. XXXI, p. 1.
Pels cims del Pallars. XXXI, p. 103, 133, 163.
Els boscos de Gresolet. XXXI, p. 205.
Ascensions d'hivern. XXXI, p. 315.
Del Balaitús a les Tres Sorores. XXXII, p. 125, 149.
Concurs d'Excursionisme. IX Prova de muntanya. XXXII, p. 177.
Els Alps. XXXIV, p. 47, 77.
El refugi Cèsar A. Torras. XXXV, p. 30.
Els Ecrins i la travessia de la Meije. XXXV, p. 101, 131.
Pic Negre d'Embalira. XXXVI, p. 218.
El Pallars en skis. XXXVI, p. 441.
Comoloformo i Biciberri meridional. Volum XXXVII, p. 401.
Dues excursions d'hivern. XXXVII, p. 441.
Medalla d'or del C.E.C. a Ll. E. XXXIX, p. 173.
Escalades pirinenques. XL, p. 165, 197.
Esquís en primavera. XLIII, 93.
Recó Gros i Recó Petit. XLIV, p. 141.
V Congrés internacional de la UIAA. XLV, pàgina 300.
Cova de glaç Norbert Casteret. XLV, p. 365.
Pics de Setúria i Serra Llarga. XLVII, p. 53.
Lluís Estasen Pla. But. de la Secció de Muntanya i CADE, 1949, p. 141.
Lluís Estasen, per Josep Iglésies. Ed. Montblanc. Barcelona, 1965.

L'actual fons cartogràfic del Centre Excursionista de Catalunya

per Narcís Rucabado Comerma

Des de la notable exposició de mapes de Catalunya l'any 1919 (ara fa 52 anys), organitzada per l'anomenada llavors Secció de Geografia Física i Geologia, que tingué tant de ressò, tant per la quantitat d'exemplars exposats (217, segons el catàleg que en fou editat), com per la qualitat o valor històric d'alguns, no s'havia fet cap més esment del volum del fons cartogràfic fins a l'aparició del present article.

Quan es presentà la necessitat de canvi d'estatge, amb l'adquisició de la casa nova, es produí conseqüentment el desplaçament de diverses dependències i secretaries. La Biblioteca, que ja patia de l'atapeïment de llibres i, no cal dir, de mapes, també fou traslladada. Una vegada acabada l'actual reorganització, el dia 31 de desembre de 1969, l'arxiu cartogràfic assolia la xifra de 2802 exemplars, suma dels mapes encartonats, enrotllats, plans i plegats. Hi havia els de l'Instituto Geográfico y Catastral dipositats dins uns caixons de fusta; diverses carpetes de totes dimensions en un moble de vuit calaixos grans; i un bon nombre d'altres exemplars enrotllats i plegats dalt d'uns armaris tancats sense llum ni aire i gairebé desconeguts, malgrat ésser tots convenientment catalogats. Aquesta era la manera de guardar-los, a causa de la limitació del lloc, malgrat haver-hi assenyalada la col·locació dels mapes a les corresponents cèdules.

A causa de tot això, la Junta Directiva del Centre encarregà a la Secció de Geografia i Ciències Naturals la cura de llur adaptació, però aquesta secció topà amb la manca de mobiliari adequat al nombrós contingut. Aleshores, mercès a l'aportació desinteressada de l'anterior president del Centre, senyor Mosella, d'un moble guardamapes amb 25 calaixos, fou possible de col·locar i separar convenientment els mapes, d'acord amb una classificació sistemàtica prevista, i facilitar així una millor consulta, mitjançant el nou fitxer que presenta els mapes, independentment del cedulari ja existent que no ha estat modificat quant a l'ordenació.

L'ordre de les fitxes per a llur consulta és el següent:

Catalunya

Mapes de conjunt o generals, carreteres, ferrocarrils, físics, lingüístics (dels Països de Llengua Catalana), etc.

Barcelona. Mapes de la província.

Col·lecció de l'Editorial Alpina, la qual també conté alguns mapes de muntanyes peninsulars.

Col·lecció de l'Editorial Montblanc.

Col·lecció de mapes pirinencs de Cèsar A. Torras.

Mapes del Dr. Almera i Brossa de gran format.

Mapes geogràfics de la Mancomunitat.

Mapes relatius a Catalunya de F. Coello.

Mapes del Pirineu i Prepirineu catalans, aragonesos i francesos.

Mapes de la Catalunya francesa.

Mapes de l'Instituto Geográfico y Catastral referits a Catalunya.

Carta topogràfica militar d'Espanya a 1 : 20.000.

Cartografia militar d'Espanya a 1:25.000.

Cartografia militar d'Espanya a 1:100.000.

Mapa militar d'Espanya a 1:100.000.

Mapa militar itinerari d'Espanya a 1 :200.000.

Carte de France dressée au Depôt des Fortifications 1:500.000.

(Tots aquests mapes militars es refereixen a Catalunya.)

Plànols de Barcelona i d'altres ciutats.

Països de Llengua Catalana.

Andorra, Balears.

Panoràmiques i voltes d'horitzó.

Geològics de la Mancomunitat i d'altres.

Hidrogràfics i marítims.

Històrics i antics.

Mapes de diferents guerres.

Espanya

Mapes de conjunt i parcials.

Mapes de l'Instituto Geográfico y Catastral.

Mapes de F. Coello.

França (de regions altres que els Pirineus)

1:20.0000, 1:25.000, 1:50.000, 1:100.000, 1:200.000, 1:320.000, 1:500.000.

I, finalment, mapes de Portugal, Itàlia, Suïssa, Àustria, Alemanya, altres països europeus, Àsia, Àfrica, Amèrica, Oceania, Insulíndia, Austràlia i diversos. Ultra aquests, planisferis, mapes astronòmics, de viatges, de la revista National Geographic Magazine, etc.

Ens permetem d'advertir als qui usin aquest material, que la diferència de dimensions entre mapes del mateix tema, ha impedit d'acoblar-los en una mateixa carpeta. L'ordre general d'ordenació de fitxes és l'alfabètic en cada agrupament, i, en el cas de noms amb l'article avantposat (l'Hospitalet, el Montsant, la Molina), cal cercar-los segons l'inicial del nom que segueix. En els noms compostos de dos substantius (Riu Llobregat, Tossa d'Alp, Coll de Jou, Port de la Picada, Estany de Banyoles, etc.), caldrà prescindir del primer i cercar el segon nom que fa de determinatiu.

Recomanaríem també a qui usi mapes de l'Europa central o oriental que tingui esment de les diferències de nomenclatura que es poden presentar: Maria Theresiopel o Subotica (a Iugoslàvia), Karlovy Var o Karlsbad (a Txecoslovàquia), St. Petersburg, Petrograd o Leningrad (a la Unió Soviètica).

Com podem veure, el grup més nombrós de mapes que posseeix el Centre correspon a la geografia de Catalunya que, com és obvi, cau dins el seu radi d'acció cultural i esportiva. Els més consultats són, doncs, els de l'Instituto Geográfico y Catastral a 1:50.000; els de l'Editorial Alpina, a escales diverses; els de l'Editorial Montblanc, malgrat que n'hi ha pocs de publicats, i els de la Cartografía Militar de España a 1:25.000, col·lecció gairebé completa quant a la zona pirinenca.

Publicats fa anys, encara són útils en molts conceptes, els mapes de Cèsar A. Torras; els francesos d'autoritats geogràfiques, tals com Schrader, E. Wallon, F. Prudent, Roussel, Gaussen, Ledormeur i Meillon, corresponents al Pirineu o altres indrets, i també els executats per alguns socis del Centre.

Fora dels de Catalunya, els mapes muntanyencs de què disposem i que puguin tenir interès per als amants de la muntanya, són, per exemple, els dels nuclis dels Picos de Europa, Serralada Cantàbrica, Montes Universales amb el Moncayo, Somosierra, Guadarrama, Gredos i Gata. Zones interessants que poden merèixer més atenció dels nostres excursionistes, sense perdre de vista l'interès positiu i actual que representen les muntanyes d'Europa, Àsia, Àfrica i Amèrica.

Citarem també els mapes corresponents als Alps i altres sistemes muntanyosos francesos: Mont Blanc, Mont Ventoux, Masís d'Oisans, Ecrins, Rousses. Sistemes suïssos: Jungfrau, Matterhorn (o Cervin), St. Gotthard, Disgrazia, Bernina, Rigi, Mont Rosa, Splugen i Arolla, amb itineraris d'esquí i mapes de les variacions de les geleres en 1875-1880. Sistemes muntanyosos austríacs: Arlberg, Glocknergruppe. Com a italians tenim: Gran Paradiso, Mont Blanc, i, com a alemany, el sistema muntanyós de Berchtesgaden.

Allunyant-nos vers l'est posseïm el mapa del Caucas. A l'Àsia tenim cartografiat tot l'Himalaia, amb els mapes particulars de l'Everest, Makalu i Karakorum. El nostre arxiu conté un atlas d'Àfrica.

Quant a Amèrica, tenim mapes de la Cordillera Real, Cordillera de Darwin, Paine, Blanca, Andes Centrals, i Fitz Roy (Amèrica del sud), i Canyon del Colorado, Mount Rainier, Mac Kinley i mapes de parcs nacionals (Amèrica del nord). De la nombrosa quantitat de mapes d'arreu del món publicats pel National Geographic Magazine, destaquem uns curiosos mapes batimètrics o del relleu orogràfic sugmergit de l'Atlàntic, Índic i Mediterrània, ultra un mapa de vacances, un altre d'arqueologia de l'Amèrica Central i un de la Lluna després de les darreres investigacions.

El tema històric hi és força representat: mapes de la guerra franco-prussiana, ba-

LIMITS GEOGRAFICS DE LA LLENGUA CATALANA

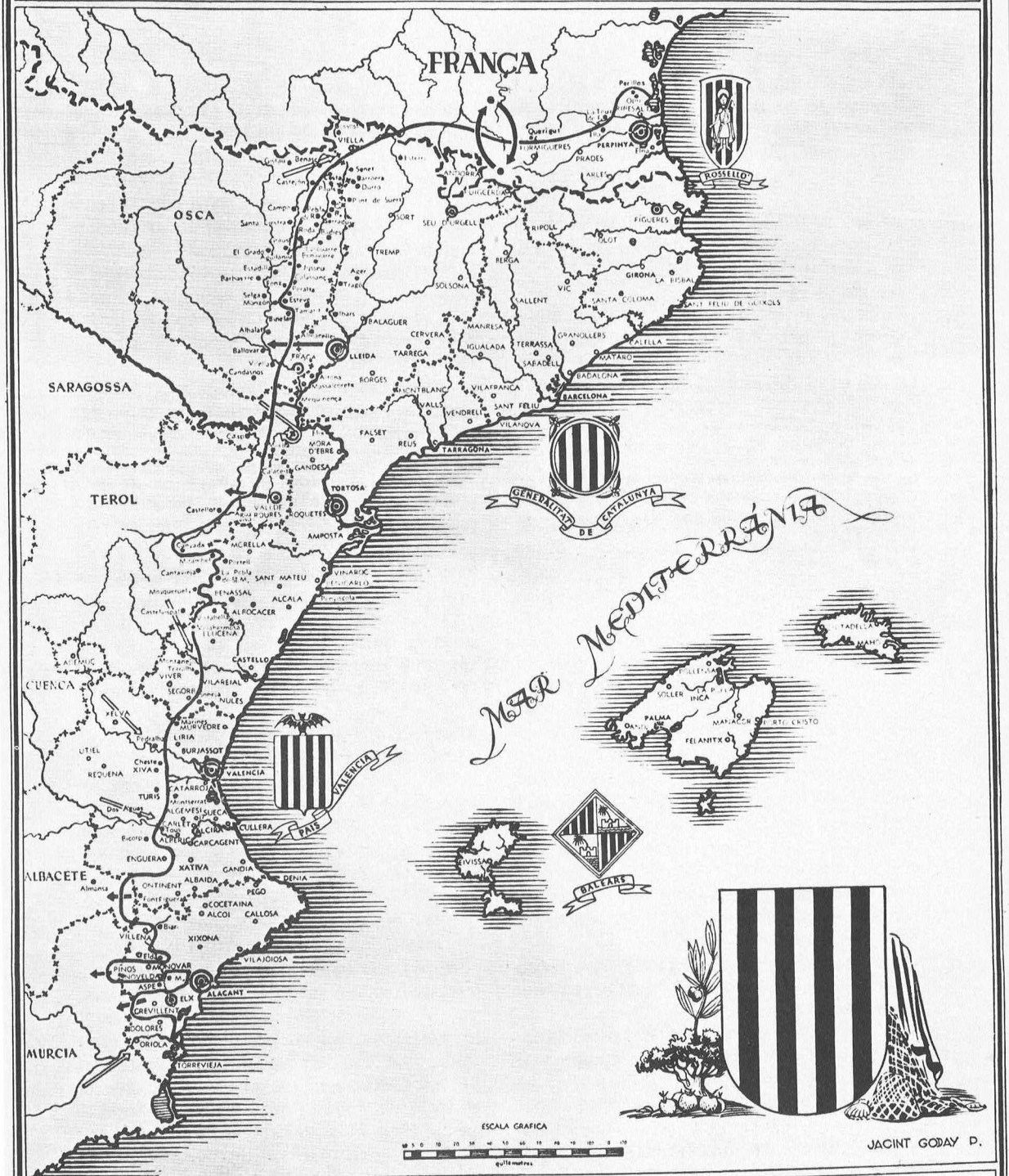

LIMITS GEOGRAFICS DE LA LLENGUA I LA PATRIA CATALANES SEGONS J. GODAY

Reproducció parcial d'un mapa del relleu submarí de l'Oceà Atlàntic, editat per The National Geographic Magazine. ▶

talles de Jena i d'Austerlitz, guerres de Crimea (1853-56), de Turquia (1806), d'Abissínia (1896), guerres carlines i ocupació francesa de Catalunya (1810). També hi ha inclosos en aquest grup una col·lecció de gravats del segle XIX referents a les guerres napoleòniques, amb vistes de diverses poblacions assetjades de Catalunya, i d'altres de l'època de Lluís XIV, corresponents al nostre país.

Quant a la hidrografia, hi ha una col·lecció de mapes del segle XIX, molt ben gravats, representant tota la costa mediterrània i la totalitat de la costa espanyola de l'Atlàntic.

Entre els que fan referència a la ciència, assenyalem la «Carta Geográfica Histórica de la Medicina en Cataluña» per Lluís Comenge (1888), els de la distribució de la pluja i el de la vegetació al Pirineu (tots dos de F. Gaussen), els geològics ja citats del doctor Almera Brossa, el de la regió volcànica d'Olot de Chevalier i els del doctor Jaume Marcet i Riba.

Citarem les notes panoràmiques amb una còpia d'un dibuix pres des del cim del Taga per Santiago Russinyol, una panoràmica des del Mont Blanc de Paul Helbronner (1889), i les voltes d'horitzó de la perifèria de Barcelona, d'Aureli Pulvé.

Quant a mapes amb la divisió comarcal, remarquem la cèlebre divisió comarcal del doctor Norbert Font i Sagué, dibuixat sobre la «Carte de France dressée au Depôt des Fortifications», i, per tant, exemplar únic. Pau Vila i Flos Calcat són autors de sengles mapes amb la divisió comarcal que també figuren al nostre fons.

Esmentarem una miscel·lània de mapes representant projectes realitzats o per realitzar durant el segle passat. Tenim el mapa amb la divisió provisional en províncies, segons el decret de les Corts espanyoles de 1822. Un altre d'Eduard Brossa amb el títol de «Descripción geográfica de las cuatro provincias catalanas, indicando las vías de comunicación» (1892). Un mapa del projecte d'un ferrocarril indoeuropeu de Londres a Bombay (1881). Un mapa de Catalunya anònim, indicant la situació de castells, belleses naturals, monuments, balnearis i platges. Mapes de diverses ciutats d'Espanya de F. Coello.

De tema lingüístic posseïm: «Mapa de les terres de Llengua Catalana), d'Antoni de P. Aleu; «Carte des Pays de Langue d'Oc»; «Domaine historique de la Langue Catalane d'après Griera»; un mapa dels límits històrics de la Llengua Catalana; i «Delimitació històrica, lingüística i geogràfica de la Llengua Catalana» de J. Coromines. Alguns d'aquests treballs són en facsímil.

Entrem en allò que podem anomenar el «sancta sanctorum» de la cartografia del Centre. Es tracta dels mapes considerats de més valor històric i bibliogràfic, alguns dels quals gairebé cal que s'agafin amb pinces i, per tant, dignes de més estima i cura en el tracte. Anomenem-los: Un croquis original del camí ral de Berga a Bagà, any 1723. Diversos mapes d'alguns països, gravats per Ramon Aladern, l'any 1831. «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña», per J. Aparici, any 1720. Un dels diversos mapes de Sanson-Mortier de 1700, del qual solament resta un altre exemplar a Londres i és titulat «Les Monts Pyrenées où sont remarqués les passages de France en Espagne» (any 1691). «Carte générale des Monts Pyrenées et Partie des Royaumes de France et d'Espagne», per S. Roussel, sense data i amb la particularitat que els punts cardinals es presenten invertits, tractant-se d'Espanya vista des de França. Un mapa de Catalunya de Pasqual Porta, any 1877, amb les províncies, caps de partit i bisbats.

No es pot deixar d'observar que els mapes van envellint, van restant antiquats, car, si la topografia no varia, van canviant la perfecció gràfica de representació de relleu, les vies de comunicació, l'extensió de les poblacions, les obres públiques, la variació dels límits dels estats i l'esmena de la toponímia incorrecta i incorporació de la genuïna. Això vol dir que els mapes van renovant-se periòdicament, però els publicats es converteixen en documents històrics.

JAN MAYEN
-3000
-5400
-696
JAN MAYEN FRACTURE ZONE
-474
-9000
-4800
JAN MAYEN RIDGE
ICELAND
Reykjavik
SURTSEY
-4068
SCANDINAVIA
-330
FAEROE ISLANDS
-528
-2160
LOUSY BANK
-6450
-594
Stockholm
-300
-1830
ROCKALL
-1740
(14260)
-9510
NORTH SEA
-780
DEVILS HOLE
BALTIC SEA
BRITISH ISLES
Hamburg
London
-306
(15694)
Le Havre
EUROPE
-15420
BISCAY ABYSSAL PLAIN
-4500
(11500)
ALPS
15771
Mt. Blanc
-15400
Danube
Marseille
-17280
ADRIATIC SEA
-17700
CORSICA
Rome
IBERIAN
PENINSULA
SARDINIA
-11220
AZORES
Pico
7613
(23615)
Lisbon
Athens
AEGE
SEA
-16680
BALEARIC IS.
SICILY
-8520
-4500
MEDITERRANEAN RIDGE
AMPERE SEAMOUNT
-132
(15868)
-12690
-870
-12000
6105
MADEIRA ISLANDS
-960
(15040)
Jebel Toubkal
13665
ATLAS MOUNTAINS
-17820
-15000
-1470
(14530)
-12600
CANARY ISLANDS
12198
(28198)
SAHARA
-18624
-16200
-13500
-17060
CAPE VERDE ISLANDS

Reproducció d'un fragment d'un dels mapes topogràfics de la sèrie que comprèn diversos països asiàtics, a escala 1: 1000.000, on s'escau la llegendària ciutat de Tabriz. ▼

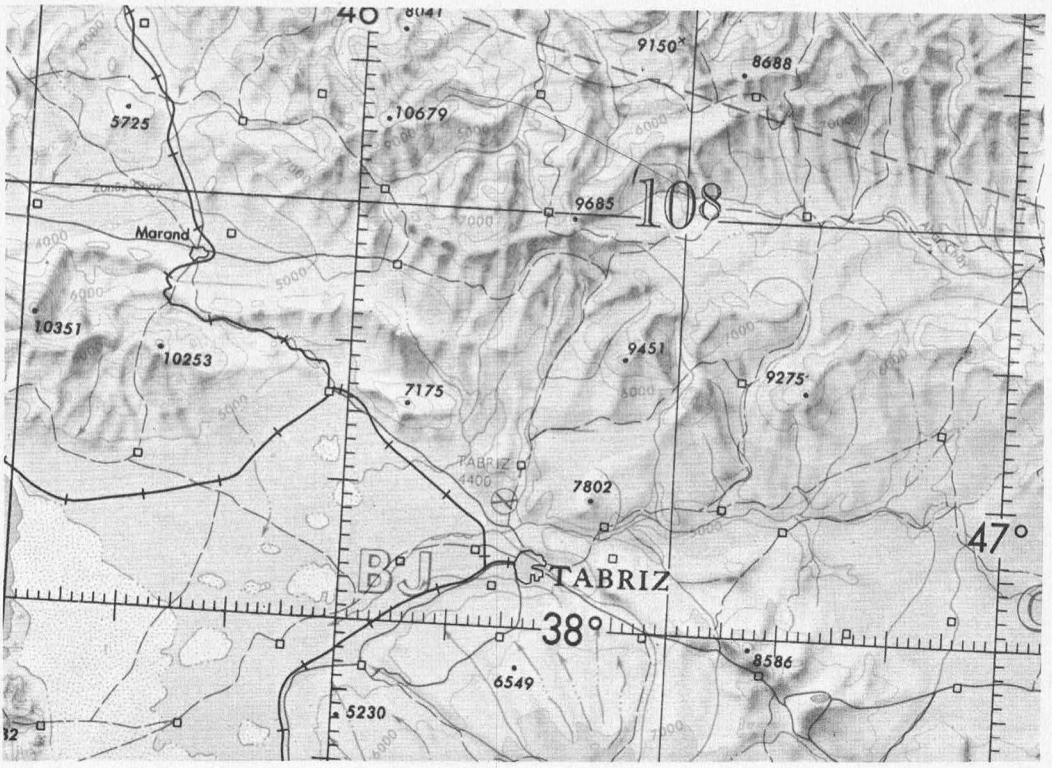

El Centre també posseeix una col·lecció estimable d'atlas. Actualment hi podem comptar vint exemplars (atlas geogràfics, històrics, arqueològics, geològics, meteorològics, lingüístics, etc.). El més antic és datat l'any 1771 i el més modern l'any 1970.

Altrament, el donatiu d'un soci ha enriquit la nostra col·lecció amb una còpia del mapa català manuscrit de 1376, compost de quatre fulls que reprodueixen Europa, Àsia i Àfrica, i dos fulls més referits a cosmografia. Hi ha la descripció dels mapes en català, amb una traducció francesa posterior. L'original es conserva a París. Remarquem que descriu la Terra com a esfèrica, cosa notable per a l'època. El text francès dóna prioritat als catalans sobre els portuguesos en la confecció d'aquests mapes. El viatge a Riu d'Or fet l'any 1348 pel cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes, prova que els catalans conegueren les costes de Senegàmbia abans que els portuguesos.

Amb aquesta descripció només pretenem de retreure part del més significatiu de tota la col·lecció de mapes de la Biblioteca del Centre per a orientació d'estudiosos.

Creiem que hem ordenat i classificat tot el material, inclòs un índex d'autors, de manera que sigui fàcilment a l'abast dels consultants.

Finalment, només voldríem afegir que el Centre demana molta cura en el maneig i ordenació dels mapes, facilitant, d'aquesta manera, la tasca de la bibliotecària.

NOTA

Ja en procés de compaginació l'article sobre el fons cartogràfic del Centre, ens informen que la xifra de 2.802 exemplars que s'hi esmenta ha passat a la de 2.945, en ésser incrementades amb diverses adquisicions i donatius, entre ells el del nostre consoci Venanci López de Ceballos, corresponent als països que ha visitat en les seves expedicions: Afganistan, Índia, Iran, Nepal i Tibet, alguns dels quals cal remarcar que comprenen extensions del Pamir, U.R.S.S., Paquistan i Sikim.

XIII Rallye d'Esquí, II Internacional dels Pirineus

per **Xavier Martínez i Marsal**

Aquest any, com el darrer, el Rallye ha visitat la regió de la Maladeta. Això fou motivat perquè l'any passat el mal temps va impedir de fer els itineraris previstos, amb el conseqüent desengany dels equips i de l'organització.

Aquesta vegada, el temps ha estat millor, encara que es van haver de suspendre part dels itineraris. El millor dia fou el segon, tant que els equips italians van exclamar: «Il Pirineo con sole è bellissimo».

La participació ha estat molt nombrosa. 18 equips distribuïts de la manera següent: Federació Catalana, 11 equips. Federació Castellana, 3 equips. Federació Andalusa i Federació Basco-Navarresa, 1 equip cadascuna. L'equip andalús no hi va poder prendre part, per causes tècniques. El C.A.I. va enviar dues «esquadres», una del Flor di Roccia i una del Sesto San Giovanni. Els grans absents foren el C.A.F. i els equips alemanys, encara que aquests últims han promès que vindran l'any que ve.

Cal destacar l'excel·lent preparació dels equips, que van realitzar els itineraris en molt menys temps del previst, i van arribar a atrapar els controls, que sortien dues o tres hores abans que es donés la sortida.

Hi havia una mena de rivalitat per a fer capdavanter dels equips. En Jordi Roca, «el màquina», els feia anar de corcoll.

Un altre aspecte destacable va ésser el descens amb baiard, que es va realitzar l'últim dia al coll de Paderna, després de pujar a la bretxa d'Alba. Es va efectuar dins d'una espessa boira que feia difícil de veure les banderetes que marcaven els passos obligats.

Cap equip no va tenir penalització, cosa que és molt important i demostra el grau de preparació i de compenetració que tenien els membres de cada equip. Van ésser molt espectaculars les caigudes i bolcades de baiard fora del circuit, que van ésser acollides per les rialles dels que ja havien fet el descens. En aquesta part de la prova es va donar temps neutralitzat, és a dir, que es descomptava el temps de muntar i desmuntar el baiard, així com el descens que sols tenia tres o quatre-cents metres.

Els equips italians van fer una demostració de descens en «varella», encara que els nostres equips no es van quedar curts.

El primer dia es va pujar al coll Maleït, al coll del Mig i a l'Aneto, encara que els controls vàrem estimar que el pas de Mahoma presentava un cert perill a causa del glaç, i es va concedir temps neutralitzat per als que volguessin passar-lo; i descens a Aigualluts i la Renclusa. Aquest primer dia hi va haver un accident molt espectacular, però sortosament sense conseqüències. Va resultar que un component d'un equip madrileny, a causa d'una de les fortes ràfegues de vent, va caure des del coll del Mig cap a la banda de Llosàs, ni més ni menys que 400 metres. En Créixams i els companys de l'accidentat el van poder treure ràpidament, mentre els controls de l'Aneto i dos equips que generosament es van oferir a costa de quedar desqualificats, pujàvem a ajudar-los amb la conseqüent angoixa. Quan vàrem arribar-hi, tot havia passat. Va poder baixar esquiant cap a la Renclusa, i els dies següents van seguir els itineraris i van ajudar a fer de controls. El senyor Abadias, de la fonda Sayó, els va donar la copa a l'esportivitat.

El segon dia es va pujar cap al Mulleres, amb un dia magnífic, i el recorregut va acabar molt abans del que s'havia previst.

El tercer dia s'havia d'anar a la Maladeta, la Dent d'Alba i pic de Paderna, però els controls, a causa d'haver de pujar de nit i del mal temps, ens vam equivocar i vam arribar a la bretxa d'Alba, a deu minuts del coll d'Alba. Les condicions de la neu i el mal temps ens van fer decidir a suspendre l'ascensió i a anar cap al pic de Paderna, i després a fer el descens fins al pla d'Estanys, on acabava el Rallye.

El bon humor fou el protagonista principal de la prova, sobretot amb l'amenitat de les cançons dels equips italians, que ens van fer riure a tots de bon grat.

En aquesta nova edició del Rallye hem après moltes coses, com ara que els controls han de bivaquejar per poder tenir temps d'arribar als cims abans que els

equips, ja que de nit és molt difícil d'orientar-se i, a més, s'ha d'obrir traça. Això és una tasca molt dura i cal que tothom ho tingui present.

També hem de procurar que el Rallye no sigui una competició de qui arriba primer, sinó una prova llarga d'alta muntanya amb tots els seus encisos i les seves dificultats.

Hem de donar les gràcies a tots els que ens han ajudat i han fet possible aquest Rallye. Cal destacar, entre altres, l'ajuda del senyor Antonio, guarda del refugi de la Renclusa.

El vi d'honor es va fer a la fonda Sayó, de Benasc, i hi va assistir el president de la Federació Catalana de Muntanya, senyor Martínez Massó, que va felicitar la secció de Muntanya del C.E.C. i va agrair l'assistència de tots els equips, especialment als italians, bilbaïns, madrilenys i andalusos, que s'havien desplaçat des de tan lluny.

CLASSIFICACIÓ

Medalla d'or:

Centre Excursionista de Terrassa (Francesc Burgos, Jaume Serrat, Alfred Martínez), C.A.I. de Sesto San Giovanni (Ercule Gervasoni, Sergi Bigarella, Mario Bianchi), GAME, Sección Vizcaína de Bilbao (Mario Ruiz, José M. Regil, Antonio Regil), U.E.C., de Mataró (Enric Font, Manel Andreu, Jordi Andreu), Foment Excursionista de Barcelona (Eduard Ruiz, Eribert Conill, Miquel Casas), C.A.I., de Fio di Roccia (Mario Azità, Gildo Bassanneti, Camillo Onesti), Sci Club Torino, de Torí (Dino Barattieri, XX, NN), Centre Excursionista de Catalunya (Josep Abril, Jordi Roca, Francesc X. Gregori).

Medalla d'argent:

Centre Excursionista de Terrassa (Josep Piera, Josep M. Freixas, Jacint Verdaguer), Club Muntanyenc Barcelonès (Lluís Costa, Ramon Solans, Ramon Pinyol), Federación Castellana de Montañismo, de Madrid (Salvador Ribas, Carlos Serma, Carlos Repiso), Agrupació Excursionista Pedraforca, de Barcelona (Jaume Fernández, Josep M. Casafont, Francesc Reixach), Agrupació Excursionista de Catalunya (Salvador López, Miquel A. Martínez, Josep Fluvià), Agrupació Excursionista de Catalunya, de Barcelona (Antoni Villena, Jordi Mangench, Jordi Pons).

Medalla de bronze:

Unió Excursionista de Catalunya, de Mataró (Salvador Floriach, Fèlix Bénaiges, Joan Boquet).

Medalla de participació:

Federación Andaluza de Montañismo, Club Alpino Universitario, de Granada (Gerardo Alonso, José Manuel Martín, Carmelo Medina).

Copa al mèrit esportiu:

Federación Castellana de Montañismo (Federico López, Luis Bernardo, Javier Vacas).

Exploracions espeleològiques, Ronda 70

per **Maria Canals i Dolors Romero**

La idea de fer una campanya espeleològica a Andalusia ens fou donada per Ramon Viñas, el qual ha tingut oportunitat de conèixer i recórrer algunes cavitats prop de Jerez de la Frontera, i ha vist les grans possibilitats que ofereixen aquells terrenys.

Acordàrem dirigir-nos al cantó occidental de la Serrania de Ronda (província de Cadis), on sabíem l'existència d'una gran zona kàrstica.

Es varen formar dos grups amb diferents dates de sortida de Barcelona. Un era compost per Pere Blanch, Carles Ribera i Dolors Romero, i l'altre per M. Pepa Guerra, Maria Canals i Martí Romero.

El primer sortí de Barcelona el 18 de juliol, una setmana abans que el segon, i arribà a Jerez l'endemà, dia 19.

Hi vam conèixer dos membres de l'O.J.E. que, junt amb pocs més, formen l'únic grup espeleològic de Jerez, i que eren també els únics que ens podien facilitar material o informació en cas que ens fos necessari. Ens van parlar de diferents cavitats, i ens van ajudar situant-les sobre el mapa o bé indicant-nos on podíem trobar gent que les conegués i que ens hi poguessin acompanyar.

Decidírem de fer, en primer lloc, la Cueva de los Bermejales, situada a uns 7 km. d'Arcos de la Frontera en direcció a Algar. Aquesta cova havia estat visitada per diferents grups, però no se'n coneix cap estudi.

Ens hi dirigírem el dimarts, dia 21. Vam deixar el cotxe en una esplanada al costat de la carretera, davant mateix del tancat que s'ha de passar per arribar a la cavitat. El saltàrem i, després de travessar un camp que guarda un nombrós ramat de toros, arribàrem a l'entrada.

La boca (d'1 x 4 m) dóna a un pou d'uns 3 m, d'on surt una única galeria que enllaça amb altres pous de dimensions no gaire més grans que el primer. Al final de l'últim, es poden veure fòssils (pectens) que recobreixen parets i sostres, que continuen trobant-se al llarg de tota la cavitat. En el mateix lloc s'obren tres diaclases, la primera de las quals, completament concrecionada, es va estrenyent fins a impossibilitar el pas. La segona, després d'uns 6 m s'eixampla i s'arriba a una sala plena de blocs denominada Sala del Perro d'on surt una galeria amb el terra cobert de sorra que, després d'una sèrie de sales, s'acaba en unes gateres impracticables. La tercera ens porta en una sala on igualment ha tingut lloc un considerable procés clàstic, d'on parteixen dues galeries. Una, després d'uns 25 m de recorregut, torna a desembocar a la mateixa sala, i l'altra, coberta de sorra, arriba a un petit llac sifonant. Segons ens varen dir, en èpoques de gran sequedat la galeria inundada es pot travessar fàcilment i, a l'altra banda, la cova continua amb tanta extensió com la part que coneixem.

En diferents sectors de la cavitat localitzàrem colònies de quiròpters dels quals vam agafar uns quants per a la seva determinació.

Vàrem esmerçar un parell de dies en aquesta cova, cosa que ens permeté de fer-ne la topografia i recollectar-hi mostres de la fauna existent. Té un recorregut de 585 m i una fondària de 40.

El dia 24 ens dirigírem a fer la Cueva del Berrueco. Aquesta cavitat és l'única que exploràrem fora de la província de Cadis. Només per 50 metres pertany a Màlaga. Com que no la teníem gaire ben situada, ens la van indicar els habitants d'una «venta» dels voltants. La trobàrem immediatament, però en lloc dels 250 m de recorregut que ens havien dit, només en feia 56.

Segons vam saber dies després, la veritable cova del Berrueco està uns metres més amunt, però és més coneguda aquesta, ja que es localitza molt més fàcilment. Exploràrem, doncs, la Cueva pequeña del Berrueco.

La boca, de 2 m d'amplada per 0'9 d'alçada, contacta amb una saleta de la qual surt una rampa estreta sense quasi galeries laterals i que forma uns quants pous de petites dimensions, fins que queda tancada. En algun moment, s'eixampla fins a aconseguir uns 3 m, per a continuar després estreta com al començament. El seu recorregut és de 55,80 m i la fondària

La impressionant boca d'entrada de l'avenc anomenat Sima de Villaluenga, situada a 100 metres de distància del poble de Villaluenga del Rosario.
▼

de 10.

El dia 25 ens dirigim a la Sima de las Escopetas, situada a uns 50 m sobre el poble d'Ubrique. Consta d'una diaclasa d'un metre d'amplada màxima, que arriba a —20 m. En el seu interior es troba tota mena d'armament que hi havien tirat antigament, i que dóna nom a la cavitat.

El dia 27, després d'ajuntar-nos amb el grup que acabava d'arribar de Barcelona, ens vam dirigir a Villaluenga del Rosario.

Ja abans d'entrar al poble, des de la mateixa carretera, es veu la impressionant entrada de la Sima de Villaluenga, situada a uns 100 m de les primeres cases, en direcció sud-est.

Repartits en dos grups de tres persones, mentre els uns baixaven, els altres van topografiar la galeria i la sala d'entrada.

Aquest avenc consta d'un pou de grans dimensions que ens permet d'arribar fins a la cota de —83 m. Continua amb una rampa molt forta i un altre pou de 7 m que dóna a una sala (de 15 x 25 m) que ha sofert un gran procés graviclàstic. Per sota dels blocs es passa a una galeria totalment corrosionada, d'uns 2 m de diàmetre, amb forts i freqüents canvis d'orientació. L'exploració d'aquesta galeria, i per tant de la cavitat, queda tallada per un pas sifonant. Tant a la galeria inferior com al final dels pous i a la rampa, hi ha marmites de considerable fondària. Té un recorregut de 82 m i una fondària de 156,25.

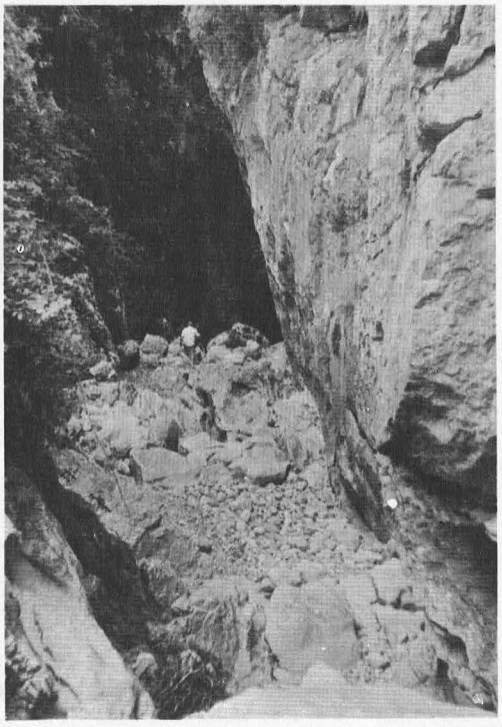

foto: J. Oca

El dia 28 ens dirigírem cap a la gran depressió on s'obre la Sima del Republicano, també anomenada Sima del Cabo de Ronda, a pocs km de Villaluenga del Rosario.

L'exploració d'aquesta cavitat, junt amb la recollecció faunística, constituïa l'objectiu principal de la campanya, però la seva fondària, més gran del que en un principí havíem pensat, ens faria abandonar l'avenc sense haver-ne assolit el final.

Per arribar a la depressió seguírem una pista que surt de la carretera de Ronda, a uns 200 m del poble de Villaluenga. Al cap d'uns 4 km deixàrem la pista i travessàrem la vall pel mig dels tancats de toros, ja que l'avenc s'obre al costat oposat, a uns 3 km.

La seva localització és fàcil, ja que hi desemboquen les aigües de tota la depressió.

Vàrem instal·lar el campament a pocs metres de la boca i dedicàrem la resta del dia a preparar el material per al primer descens.

El dia 29, mentre dos membres tornen a Jerez a recollir el material que ens va cedir el Grup Espeleològic de Jerez (G.E.J.) i a comprar provisions per uns quants dies, els quatre restants varen iniciar l'exploració i van arribar fins a —60 m i van topografiar part d'aquesta zona.

Dia 30. El descens fins als 60 m és ràpid gràcies que el material s'ha deixat instal·lat. L'equip de punta, compost per tres membres, prossegueix la instal·lació i el descens, mentre l'altre grup topografia fins al lloc explorat el dia anterior.

Aquesta part de l'avenc es caracteritza

Vista parcial de la depressió de Villaluenga, camí de la Sima del Republicano. ▼

foto: Ramon Viñas

per rampes de fort pendent plenes de marmites de considerable fondària i petits pous, dels quals només dos arriben als 20 m verticals. L'últim d'ells dóna a un llac on es troba la sala més gran que hem trobat fins al moment (10 x 20 m), situada a —120 m.

A partir d'aquest punt les característiques varien notablement: les formes d'intensa erosió es barregen amb les de corrosió i la galeria descendent de 24 m de recorregut augmenta les seves dimensions, així com les de les marmites, que arriben a ésser de 4 m de diàmetre i 4'5 de fondària, cosa que dificulta notablement l'exploració, ja que no disposem de bots suficients.

Al final d'aquesta galeria s'obre un pou de 24 m, que dóna a un altre llac a —179 m, que marca el final de la nostra exploració.

A causa del nostre interès d'ampliar l'àrea faunística, vàrem decidir de fer dos grups de manera que, mentre un continuava l'exploració del Republicano, l'altre anés a recórrer unes quantes coves, i es dediqués a la recollecció de fauna.

El 3 d'agost visitàrem la Cueva Santa, d'Algodonales, situada al nord d'aquest poble i a uns 150 m sobre d'ell. Consta d'una única galeria de 2 m d'amplada per 4'5 d'alçada que, en trobar-se amb una colada estalactítica, als 20 m, es bifurca en dues galeries sobreposades que arriben fins als 30 m, recorregut total de la cavitat.

Visitàrem també la Cueva de la Pileta de Benaoján.

El 4 d'agost exploràrem la Cueva del Peñon Grande, a Grazalema. Es troba a una altitud de 1.180 m, a uns 80 per sobre del talweg que hi ha al peu d'aquest «peñon». La boca, d'1 x 1 m, dóna a una galeria en sentit descendent i amb formes d'erosió de les aigües, en direcció a la sortida. Arriba a uns 300 m de recorregut, dels quals, els 100 primers tenen les parets i sostre recoberts d'argila.

Gran zona kàrstica de Grazalema, que forma la base de la muntanya del Peñón Grande, on hi ha situada la cova del mateix nom. ▼

La Cueva de la Atalaya, explorada el 5 d'agost, està situada a uns 620 m d'altitud i uns 70 m al nord sobre el poble de Benamahoma. La seva entrada, d'1 x 2'5 m, dóna pas a una rampa de 4 m que arriba a una galeria plena de blocs, per la qual la cavitat continua uns 20 m. A les parets hi ha petites formes reconstructives de les aigües d'infiltració.

La resta de l'equip, després de l'exploració del Republicano, va prospeccionar els voltants de l'avenc intentant localitzar d'altres fenòmens que hi puguessin tenir relació.

A uns 400 m es varen trobar tres petits embornals denominats Aljibe 1, 2 i 3, per trobar-se situats al costat d'una cisterna.

Aljibe 1: està constituït per una petita entrada seguida d'una rampa plena de materials alòctons. Recorregut: 22 m. Fondària: 18 m.

Aljibe 2: Consta d'una diaclasa que s'obre en un sector bastant erosionat. És practicable per dues boques que condueixen a una sala de sostre baix que acaba en una galeria estreta. Recorregut: 19 m.

Aljibe 3: és una cavitat de dimensions molt reduïdes, però una de les més interessants des del punt de vista biològic. Recorregut: 29 m. Fondària: 12 m.

Resultats faunístics:

Cal ressenyar la captura d'un nou isòpodes aquàtic a la Cueva de los Bermejales, trobat uns mesos abans de la campanya, per un membre del nostre equip: **Stenasselus canalsi Escolà,** i un altre asèlid del gènere **Proassellus** probablement nou, recollit a la Sima del Republicano i actualment en estudi.

D'altra banda, la campanya ha contribuït a ampliar la distribució geogràfica d'algunes espècies, particularment coleòpters, que fins llavors només eren coneguts de la cavitat de la qual varen ser descrits.

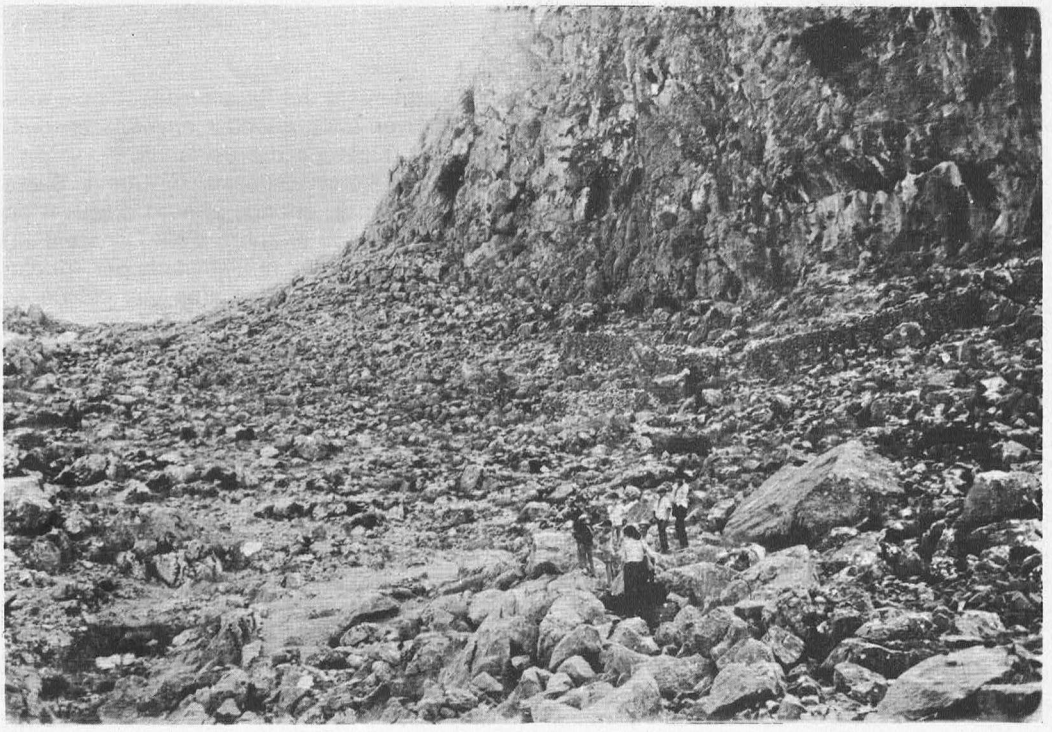

foto: Carles Ribera

CRÒNICA DEL CENTRE

Inauguració del xalet Juli Soler i Santaló

El dia 27 de juny fou inaugurat el nou xalet del Centre a Salardú, que duu el nom de Juli Soler i Santaló. L'acte de la inauguració va ser presidit pel rector de Salardú, el batlle del Municipi de l'Alt Aran, senyor Sixte Mayayo; el president de la Federació Catalana de Muntanyisme, senyor Martínez Massó, i el president del Centre senyor Ventosa. Hi assistiren nombrosos socis i invitats.

El xalet està situat a les afores de Salardú, a uns 100 metres de la sortida del poble en direcció al Port de la Bonaigua i al peu de la carretera.

Davant de la façana sud i oest hi ha una terrassa per a repòs. A prop de la porta d'entrada, a la planta baixa, naturalment, hi ha un petit vestíbul i darrera un local per a deixar-hi botes i esquís. Després de la recepció s'entra en una sala gran, on hi ha installat un bar i, a continuació, el menjador. Al costat, la cuina, preparada per a **self service**, i també els serveis generals.

A la segona planta hi ha una sala d'estar i 10 cambres. Cada una d'elles té la suficient amplària per a estar-hi còmodament, amb armari, lloc per les maletes o motxilles, lavabo i dutxa. Els llits són de la més alta qualitat i el terra de les cambres és de fusta, però els passadissos són de mosaic.

La tercera planta és similar a la segona, però sense sala d'estar, substituïda per una cambra molt gran per al guardià del xalet i magatzem.

L'escala dóna a una petita terrassa, molt agradable, des de la qual es gaudeix d'una vista excepcional sobre la Vall d'Aran i el massís de la Maladeta.

La quarta planta està, avui, sense acabar. Naturalment, per manca de diners. Està destinada a ser un «dortoir» similar al que ja tenim a la Renclusa i d'altres refugis, que serà especialment útil en les festes de Nadal-Reis, Setmana Santa, etc., i que facilitarà als socis de poder dormir al xalet a preu molt econòmic.

S'ha tingut especialment molta cura en l'as-

pecte sanitari. Hi ha 6 w. c. i quatre lavabos a la planta baixa; i quatre a cada pis que, a més, té un bany complet. Creiem que, juntament a les dutxes de cada cambra, serà correcte el servei per als socis.

Tenim l'esperança que el nostre xalet serà tan important per al Centre com ho ha estat i ho és el xalet de la Molina.

Activitats de la Secció de Geografia i Ciències Naturals

Dia 14 de gener. — Proiecció de diapositives comentades pel doctor Joaquim Gràcia Lorés, sobre «Les esglésies romàniques: element del paisatge».

Dia 19 de febrer. — El catedràtic de geografia de la Universitat de Barcelona, doctor Joan Vila i Valentí, va dissertar sobre el tema «La diversitat de relleu de la Península Ibèrica».

Dia 16 d'abril. — Dissertació del nostre consoci doctor Joaquim Gràcia Lorés sobre el tema de geografia humana «Evolució dels primitius i clàssics camins de peu fins a les actuals autopistes acotades», amb projeccions.

Dia 21 de maig. — El soci Albert Folch i Rusiñol va presentar una pel·lícula en colors i sonoritzada sobre una expedició geogràfico-etnològica a l'Afganistan.

Dia 13 de juny. — Tercera excursió escalonada de botànica a la zona del Montseny, sota la direcció del doctor Oriol de Bolós i Capdevila.

Dia 18 de juny. — El doctor Joaquim Montoriol i Pous, agregat a la Càtedra de cristal·lografia i física mineral de la Universitat, va dissertar sobre el tema «Missió Mauritània 1969», amb projecció de diapositives en colors.

Activitat del Grup d'Estudis Mineralògics durant el mes d'abril

Dia 8. — Cova de les Encantades (Queralbs): aragonita coraloidea.

Dia 3. — Mina Berta (Papiol): cerusita XX, fluorita, guix fibrós, galena, blenda, etc.

Dia 10. — Cañada de Verich (Teruel): terra refractària, pirita, marcasita, guix laminar, limonita i lignit.

Dia 15. — Sant Bartomeu del Grau (Vic): calcita escalenoèdrica.

Gurb (Vic): celestines.

Del dia 8 fins al 26. — Mines d'Aliba (Picos de Europa): blenda acaramelada XX, calcita escalenoèdrica XX, dolomita XX.

Reocin (Santander): marcasita XX, blenda concrecionada, galena octoèdrica.

Caravia (Asturias): fluorita XX, baritina XX, quars XX.

Cangas de Onís (Asturias): cinabri.

Zona Minera de Cabrales (Asturias): asbolana, eritrina XX, annabergita, comes grisos, blenda acaramelada, blenda XX, smithsonita.

Novales (Santander): hidrocincita, marcasita nodular.

Puente Viesgo (Santander): galena XX, cerusita XX, massicot, litargiri.

Carranza (Santander): blenda acaramelada, hidrocincita, cerusita, dolomita.

Activitats durant el mes de maig:

Dia 20. — Sortida a Can Donadeu (Sant Fost de Campcentelles) a cercar chillagita, scheelita, galena antimonial, pirolusita dentrítica i baritina.

Dies 11 i 25. — Reunions a l'estatge social.

Activitats de la Secció de Cinema Amateur durant els mesos de març i abril de 1971

El dia 1 de març es projectà la pel·lícula cedida pel nostre consoci Josep M. Via Maffei, **Tiempos de esplendor**, que enllaça noticiaris i documentals explicant la història d'un berlinès que, mentre passeja pels carrers de la seva ciutat en runes, després de la darrera guerra, recorda els últims cinquanta anys de la seva vida.

Joan Capdevila Nogués exhibí, el dia 8 de març, algunes de les seves realitzacions. **La Catedral del vi**, documental relacionat amb la verema. **Esmalts**, interessant documental que ens ensenya la realització dels esmalts. **Aigua**, pel·lícula argumental amb l'aigua com a principal element, sense que faci la seva aparició en el film, però que hi és present fins a fer-se sentir. Finalment veiérem **L'Alguer, la Barceloneta de Sardenya**, documental que ens apropa a l'illa de Sardenya, on parlen la nostra llengua.

El dia 11 del mateix mes, tingué lloc l'habitual sessió de **Tertúlia Club**, en què es projectaren diverses pel·lícules realitzades per assidus contertulis.

Els amics de la Unió de Cineistes Amateurs col·laboraren gentilment en un dels nostres programes, el de la sessió del 15 de març. Es projectaren els següents films: **Incident per a**

dos personatges, d'Antoni Colomer; **Hombres de Noria,** de José López Fornas; **L'Elefant,** de Jesús Borràs; **007 és 000,** d'Antoni Colomer; **El Maniquí,** de Jesús Borràs, i **Poema pictórico,** de José López Fornas. Josep J. Reventós coordinà el colloqui mantingut amb alguns dels seus autors. Fou especialment interessant la sessió realitzada el dia 22 de març, dedicada al guanyador del «Premi Ciutat de Barcelona 1970». Ens referim a **La Seguridad Social al Servicio de la Infancia,** pellícula molt ben realitzada que ens ensenyà un dels aspectes poc coneguts pels barcelonins, com és ara la modèlica installació que posseeix a Barcelona l'I.N.P.

El nostre consoci Santiago Carcereny ens cedí gentilment una de les pellícules de la seva filmoteca. Aquesta sessió fou projectada el dia 29.

El 5 d'abril foren projectades diverses pellícules seleccionades dels films premiats en el VI Trofeu Mans.

El 15 d'abril, coincidint amb el tercer Curset de Cinema Amateur, tingué lloc la sessió de «Tertúlia Club». en què es projectaren diverses pellícules tipus, com a mostra dels diferents temes o formes de realització. Hi assistiren, a més dels cursetistes, els contertulis sempre interessats pel cinema amateur.

Pere Font Marcet, famós cineista, exhibí el dia 19 d'abril algunes de les seves realitzacions, totes elles interessants i molt ben realitzades. En primer lloc es projectà **Marionetas,** film de l'any 1955; **La ventana,** de l'any 1959; **La espera,** del 1958; **El espantajo,** més recent, any 1963, i **Llego y parto,** de l'any 1960.

Com a classe pràctica del tercer curset, el 25 d'abril, un grup de cursetistes dirigits per Jesús Angulo, es desplaçaren al Parc de la Ciutadella i Jardí Zoològic, on realitzaren diverses preses que esperem veure projectades en el pròxim curs 1971-1972.

El dia 26 d'abril es feren simultàniament dos actes. Un fou la presentació a la pantalla del C.E.C. de les pellícules realitzades pels socis de les Seccions de Cinema de Madrid i Barcelona de «Puente Cultural», on veiérem les següents pellícules: un documental de Víctor Sarret titulat **Forja de campeones;** un reportatge de Rafael Romero, **Romería en Rivas; Morocco-2,** fantasia de Rafael Marco; **Un día más,** argument de Joan Solé; **Fiat-Lux** documental de Jordi Vos, i d'Enric Monton, un reportatge titulat **Horas insólitas.** L'altre acte fou l'assistència del nostre company i director de la revista «Otro Cine», Josep J. Reventós, acompanyat d'Emili Franch, als actes que es celebraren a Montserrat amb motiu de la «Vetlla» que tradicionalment es fa cada any a la Santa Muntanya.

crònica

Projecció i dissertació de Cesare Maestri sobre el Cerro Torre

El dia 10 de maig al vespre, al teatre Romea, de Barcelona, va tenir lloc una sessió en què es van projectar les diapositives i la pellícula obtingudes al Cerro Torre per Cesare Maestri, organitzada pel G.E.D.E. del Club Excursionista de Gràcia.

El local es va omplir de gom a gom, i va oferir un espectacle més aviat insòlit en els actes de tipus excursionista, el d'una cridòria eixordadora per part dels assistents més joves, la qual es va accentuar davant la presència de l'alpinista italià que fou presentat pel president del Gràcia.

La projecció va discórrer després en un ambient ja normalitzat. Les diapositives foren comentades per Cesare Maestri en un castellà força entenedor. A aquest propòsit, potser cal assenyalar un lamentable lapsus lingüístic en què va incórrer, i que una oportuna informació prèvia per part dels organitzadors hauria pogut evitar. Això, és clar, no desmereix l'interès de la vibrant narració de la conquesta del quasi-impossible. La dramàtica lluita dels alpinistes per a la consecució del cim fou seguida amb interès apassionat.

No insistirem en els detalls sobre la situació i les característiques d'aquest cim extraordinari, car són ben coneguts dels nostres lectors a causa de la recent temptativa que hi dugueren a terme els nostres escaladors (vegeu MUNTANYA, núms. 648, 649 i 651).

Cesare Maestri ens va relatar el drama del primer intent, que va comportar cinquanta-quatre dies d'escalada, virtualment passats a la paret. Davant les dures condicions climatològiques, tots els components de l'expedició, afectats per les congelacions, l'esgotament, i

amb la ràdio espatllada, van haver d'anar cedint l'un darrera l'altre. Al límit de la resistència humana, es va haver d'abandonar, en darrer extrem, a 400 metres del cim.

Al cap de cinc mesos, Cesare Maestri, amb un grup d'alpinistes d'esperit resolut, de perfecta preparació tècnica, i que li inspiren la confiança més absoluta, torna a temptar la muntanya impossible. És gràcies al seu equip, en què figuren Claudio Baldessari, Carlo Claus, Ezio Alimonta, Danieli Angeli, P. Spikerman i Fausto Barezzi, que realitzen tots els treballs de suport i trasllat de material fins al cim, afirma Maestri, que aquesta segona temptativa es veu coronada per l'èxit. Cesare Maestri insisteix repetidament en aquesta afirmació, malgrat que no vacil·la a confessar el seu orgull personal.

Aquesta segona temptativa comportà mil metres d'escalada mixta, en roca i glaç, gairebé tota de sisè grau. La paret fou equipada amb més de tres mil metres de corda, a fi de poder-la anar superant i pujant el compressor, que va complementar tots els recursos de la moderna tècnica d'escalada. Cesare Maestri va insistir molt també en la veracitat de la seva primera ascensió, que havia estat posada en dubte, i en el deure moral que havia contret amb la muntanya, a causa de la mort del seu amic Egger durant aquesta ascensió. Així mateix rebutjà repetidament les afirmacions segons les quals havia profanat la muntanya en fer servir, durant els darrers tres-cents metres, els més difícils de l'escalada, el compressor pneumàtic amb el qual podia clavar un pitó cada vint segons. Va dir que s'havia servit de les innovacions de la tècnica que reportaven utilitat i seguretat, i va adduir diversos exemples en defensa de la seva posició.

Cesare Maestri va finalitzar la seva intervenció dient que allò que admirava més dels homes n'era el valor i la decisió per a portar a terme coses que ningú no havia fet mai.

Fou, doncs, una magnífica vetllada, en la qual vam poder reviure una de les gestes dels annals de l'alpinisme modern. Amb l'ús de la màquina ha renascut una divisió de criteris ja antiga sobre les autèntiques finalitats de l'alpinisme. Confiem que el temps ens donarà nous elements de judici sobre aquest tema que tant apassiona els enamorats de la muntanya.

J. Ll. M.

Homenatge de la Unió Excursionista de Catalunya a Pau Vila

El dia 14 de juny, en un acte íntim i senzill, va tenir lloc a la delegació de Barcelona (centre) de la Unió Excursionista de Catalunya una dissertació a càrrec de Miquel Coll i Alentorn, de l'Institut d'Estudis Catalans, en què va glossar la vida i l'obra del mestre Pau Vila i Dinares.

A continuació, en nom de la Unió, el seu president, Òscar Farré, féu lliurament de l'Ensenya de Soci d'Honor de la Unió Excursionista de Catalunya a Pau Vila, savi pedagog, il·lustre geògraf i excursionista, amb motiu de complir noranta anys d'una vida dedicada a l'ensenyança, a la geografia i al servei del país, i molt especialment a la difusió cultural dins l'àmbit excursionista. L'ensenya li fou imposada per Salvador Miralda, president de l'Arxiu Bibliogràfic Excursionista, alumne en la seva infantesa del professor Pau Vila.

Més homenatges als 90 anys de Pau Vila

Amb motiu d'aquest esdeveniment, durant la seva darrera estada a Amèrica, el departament de Geografia de l'Institut Pedagògic de Caracas li ha dedicat un homenatge que ha durat cinc dies, amb actes acadèmics, conferències i reunions dedicades a l'il·lustre geògraf català, el qual fou condecorat amb la més alta distinció veneçolana en nom del president de la República.

La filial de geografia de l'Institut d'Estudis Catalans té projectat de dedicar-li una sessió acadèmica solemne, per a la inauguració del curs 1971-1972, en el transcurs de la qual li serà oferta la Miscel·lània Pau Vila, en què col·laboren les més notables figures de la nostra intel·lectualitat.

Podem afegir que el Centre prepara diversos actes extraordinaris en homenatge al nostre admirat ex-president i il·lustre home de ciència.

Catalans al Caucas (U.R.S.S.)

Tres expedicions d'alpinistes catalans, aquest estiu, han escollit, com a objectiu, la gran serralada del Caucas, situada als límits entre Europa i Àsia. Volen intentar la consecució de diversos cims de més de 5.000 metres, el més alt dels quals és l'Elbrus (5.659).

En el moment de tancar la nostra edició

han obtingut ja els necessaris permisos oficials i han entrat en la fase de preparació dels darrers detalls. Tenen prevista la sortida en diverses dates, des de la segona quinzena de juliol a la primera de setembre. El viatge serà realitzat en automòbil i entre l'anada i la tornada es durà a terme un recorregut que oscilla entre deu i onze mil quilòmetres. Les expedicions són costejades pels mateixos expedicionaris, amb algunes ajudes de simpatitzants i d'algunes cases comercials.

L'«Expedició Caucas 71», del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, de Manresa, consta de dos grups, un dels quals, que aplega els escaladors més experimentats, intentarà d'obrir algunes noves vies d'escalada. Al front d'aquest grup, que ha dut a terme la les fructíferes campanyes dels Andes de Bolívia i del Gran Atlas del Marroc, hi ha Josep M. Monfort.

Per la seva banda, l'«Expedició Caucas Central 71», de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, durà a terme un programa d'ascensions, entre elles al Kasbek (5035 m). El cap de l'expedició és Josep Mas i Mas, actual president del centre del Maresme.

Finalment, el grup «Catalans al Caucas», format per socis de Vilafranca del Penedès, del Centre Excursionista de Catalunya, porta com a cap d'expedició Josep Llaudó i Major director del nostre butlletí MUNTANYA, i tenen programades ascensions a l'Elbrus i a la zona de Bezingi, la més interessant del Caucas central, al sector oriental, al pic de Diktau i a d'altres de més de 5.000 metres.

Voldríem ressaltar en aquesta nota que l'excursionisme comarcal, en el seu aspecte més alpinístic, passa a ocupar l'avantguarda en les activitats d'alta muntanya fora de les fronteres del nostre país.

Expedició del Club Excursionista de Gràcia a l'Hindukush

El Club Excursionista de Gràcia ha organitzat una expedició a la serralada de l'Hindukush, a l'Afganistan, sota el patrocini de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona, i de les Federacions Catalana i Espanyola de Muntanya, amb data de sortida de Barcelona del 15 de juny. El grup expedicionari està format per Josep Paytubí, cap de l'expedició, Miquel Lusilla, Cèsar Comas, Manuel Martín i Jordi Matas. S'han dirigit cap al corredor de Wakhan, al nord de la serralada, a l'extrem oest de l'Himalaia.

El corredor de Wakhan, situat a la frontera amb la província xinesa del Sinkiang, el Pamir soviètic i el Paquistan, és poc conegut dels europeus i en comptades ocasions ha estat visitat per expedicions alpinístiques. Aquesta zona comprèn valls senceres que no han estat mai explorades pels occidentals, i que encara ofereixen l'emoció de l'aventura en el desconegut.

La Verge del Tordera

El diumenge dia 6 de juny, a les dotze del migdia, es va celebrar al castell de Palafolls un emotiu acte en què va tenir lloc la benedicció i l'entronització, en la seva capella restaurada, de la Verge del Tordera, escultura gòtica de pedra policromada del segle XIV.

Aquest acte, així com les millores dutes a terme, es deuen a l'Associació d'Amics dels Castells i al Patronat del Castell de Palafolls.

El nostre consoci Modest Montlleó hi va assistir en representació de la nostra entitat.

Rallye del C.A.F. a Cambres d'Ase

La secció de Perpinyà del C.A.F. va organitzar, els dies 12 i 13 de juny, el seu ja tradicional Rallye d'Alta Muntanya. Va tenir lloc a Cambres d'Ase, amb un itinerari que transcorria per les valls de Carançà, de l'Estanyet i la Valleta, i amb ascensions als pics de Noufonts, Racó Petit i Eina.

El Centre hi va enviar un equip ja internacional, que ha aconseguit molt bones classificacions en proves d'aquesta mena. Es tracta de l'equip format per Francesc Xavier Gregori i Jordi Roca.

L'itinerari escollit per aquest equip va ser el següent: Sant Pere dels Forcats, Planes, carretera forestal fins al refugi de l'Orri —pernoctació—, coll de Moneliet, Racó Petit per la cara nord-oest (via d'escalada de IV superior), cresta dels Racons fins al coll i pic de Noufonts, pic d'Eina, Cambres d'Ase i descens per la Gran Canal fins arribar novament a Sant Pere dels Forcats.

Es va donar el cas que els itineraris obligats es van canviar uns quants dies abans, i en arribar el nostre equip es va trobar amb aquesta sorpresa, ja que no s'havia comunicat res a l'entitat. Això els va obligar a documentar-se de nou sobre l'itinerari que havien de fer.

Com podem veure, aquest itinerari és d'una gran duresa, especialment l'ascensió de IV superior al Racó Petit i la cresta dels Racons, que si bé no presenta gaire dificultat és força entretinguda. Això va obligar els equips a accelerar el pas a fi de no ser penalitzats al final de la jornada.

La classificació va ser la següent:

1) C.A.F., de Beziers, amb 1.030 punts.
2) C.E.C., de Barcelona, amb 1.020 punts.
3) C.A.F., de Beziers, amb 1.020 punts.

Enviem la nostra més sincera felicitació als nostres representants i desitgem que continuïn els seus èxits i que el nom del Centre continuï sonant més enllà de les nostres fronteres.

Xavier Martínez i Marsal

Desenllaç de l'expedició internacional a l'Everest

L'expedició internacional a l'Everest va haver d'abandonar el seu propòsit de conquerir el cim més alt del món.

La notícia del fracàs fou donada pel cap de l'expedició, el britànic James Roberts. El cansament, la falta d'aliments, d'oxigen i d'altres subministraments foren les causes que impediren que els alpinistes aconseguissin el cim.

L'expedició japonesa a l'Annapurna renuncia a l'ascensió

L'expedició japonesa que intentava l'ascensió a l'Annapurna (8087 m), a l'Himalaia, pel vessant nord, va desistir del seu projecte, quan havia aconseguit l'altitud de 6800 metres, segons un missatge que es va rebre a Katmandú del cap de l'expedició Katuhiki Miyoshi.

Dos japonesos escalen el Manaslu

Dos membres de l'expedició japonesa del Club Gokuiu han conquerit el cim del pic Manaslu, de 8156 metres d'altitud, el dia 17 de maig darrer, segons un comunicat del cap de l'expedició rebut a Katmandú.

Una expedició francesa escala el Makalu

Els onze membres de l'expedició francesa al Makalu, a l'Himalaia, van aconseguir aquest cim de 8470 metres, el cinquè del món en altitud, segons comunica un missatge del campament base a Katmandú. La nota indica que tots els alpinistes es troben perfectament. L'expedició francesa va aconseguir el cim per la cara oest, la via més perillosa i difícil. L'assalt final al cim es va realitzar, en bones condicions atmosfèriques, després de dos dies de mal temps, per Yannick Seigneur i Bernard Mallet.

bibliografia

Guia de Catalunya. — Francesc Gurri i Serra. 355 pàgs. Fotogravats. Mapa general. Editorial Mateu. Barcelona, 1971.

Pocs homes coneixen tan bé Catalunya com Francesc Gurri; pocs com ell han recorregut el nostre país, visitant amb tan amorosa delectança els seus humils poblets, les petites esglésies, els vetusts castells, les valls pregones, els boscos, les planes i les muntanyes.

Fruit d'aquest riquíssim tresor de coneixements i d'experiències, ha estat el seu darrer volum, la **Guia de Catalunya,** que ara tenim a les mans, reeixit esforç dedicat a sintetitzar tota la informació existent sobre el nostre país, amb l'aportació d'un conjunt molt notable de dades inèdites, obtingudes de primera mà en el curs dels seus innombrables viatges, alhora que amb la revisió i l'actualització de moltes de les ja conegudes.

L'autor parteix de la base de la divisió comarcal, i agrupa dintre cada comarca els municipis per ordre alfabètic, amb esment del nombre d'habitants, vies de comunicació, aspectes monumentals, llocs d'interès turístic o paisatgístic, tradicions, fires, museus i belleses naturals.

Les ciutats de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, són estudiades, lògicament, amb més detall. Així, la **Guia** ens forneix informació de línies d'autòmnibus, agències de viatges, centres administratius, espectacles, hotels, clubs esportius i, àdhuc, de la gastronomia peculiar de cada ciutat.

L'obra és il·lustrada amb un mapa general en colors amb la divisió comarcal i amb un nodrit conjunt de fotografies en blanc i negre. Un complet índex toponímic tanca la important obra, element de consulta indispensable per a tot excursionista o turista, que desitgi conèixer les peculiaritats i la fesomia de les comarques catalanes.

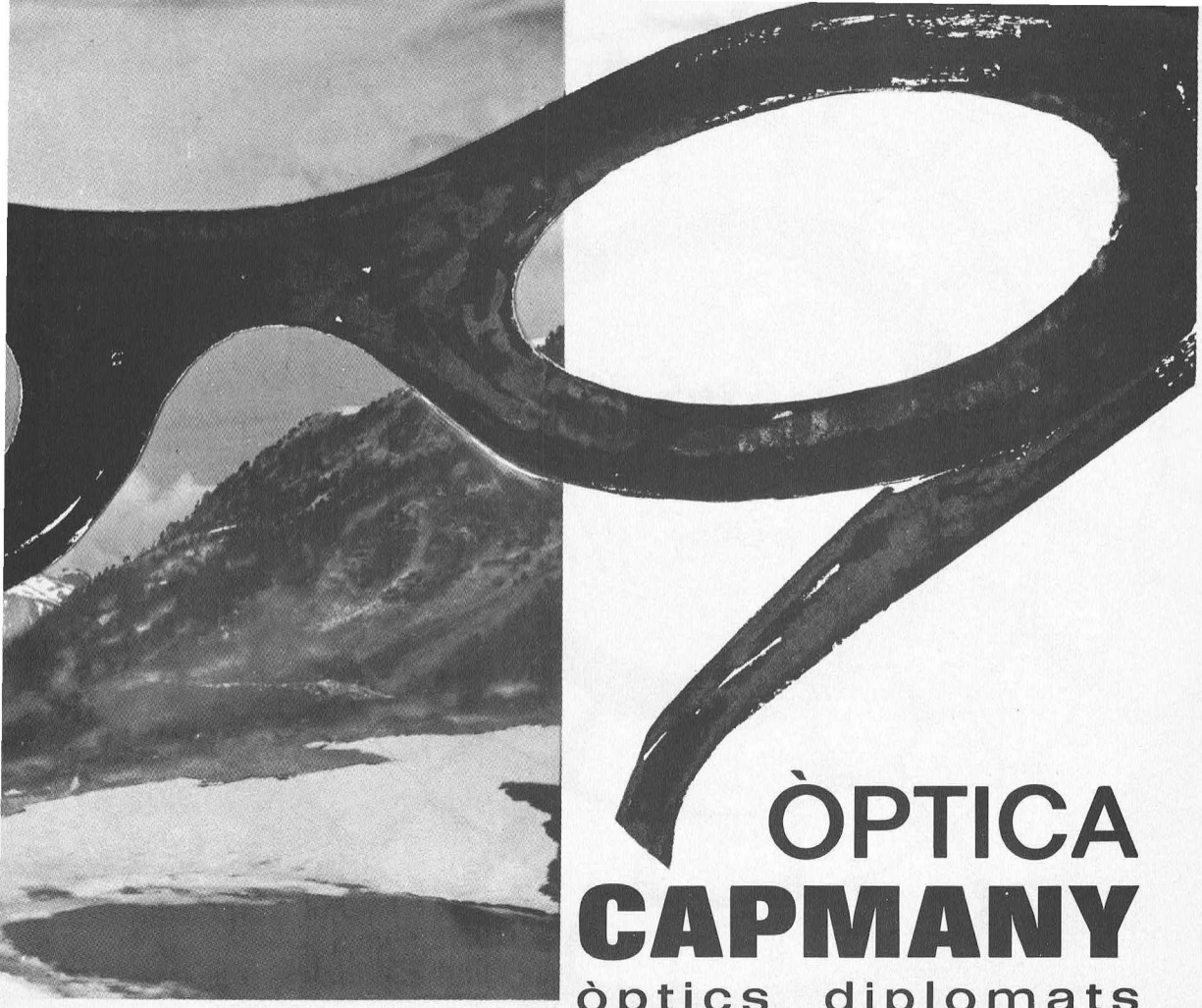

ÒPTICA CAPMANY

òptics diplomats

**Descompte especial
als senyors socis
del Centre Excursionista
de Catalunya**

Qualitat i gran
assortiment en

CINE
ÒPTICA
FOTOGRAFIA

Muntaner, 357 - Barcelona - Telèfon 211 26 57

Disfruti del sol a mar obert!!!

Chris★Craft®

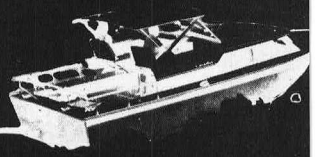

Chris★Craft®

Chris★Craft

SANTA EULALIA
NAUTICA

SALA D'EXPOSICIÓ I VENDA: PASSEIG DE GRÀCIA, 93 - BARCELONA-8

PENSEU
en la vostra família

PENSEU
en vosaltres mateixos

Més de 110.000 associats us aconsellen que seguiu el seu exemple ingressant en la

Mutualitat de Previsió Social

AGRUPACIÓ MÚTUA DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA

Fundada l'any 1902

Un mínim sacrifici econòmic mensual us prevé en els casos de malaltia i d'intervencions quirúrgiques, us pensiona a la invalidesa, us ajuda a la Vellesa i empara la família a la defunció.

També pensiona els orfes dels associats mutualistes fins als 20 anys d'edat.

DIETES PER MALALTIA: de 5 a 200 pessetes diàries.
PENSIÓ PER INVALIDESA: de 300 a 12.000 pessetes mensuals.
SOCORSOS A LA DEFUNCIÓ: de 5.000 a 200.000 pessetes.
PREMIS A LA VELLESA I ANTIGUITAT MUTUALISTA: de 2.500 a 100.000 pessetes anuals.
PENSIONS D'ORFENESA: de 250 a 2.500 pessetes mensuals per cada fill inscrit.

Edat màxima d'ingrés: 40 anys no complerts.
Quantitat pagada per socorsos en l'any 1969: Ptes. 142.842.065'-
Quantitat pagada des de la fundació: Ptes. 994.433.313'-

Dirigir-se a les Oficines instal.lades en el nou EDIFICI DE PROPIETAT, Avinguda José Antonio Primo de Rivera, 621, Barcelona, (Telèfon 221 41 20) i se us facilitarà tota mena d'informació.

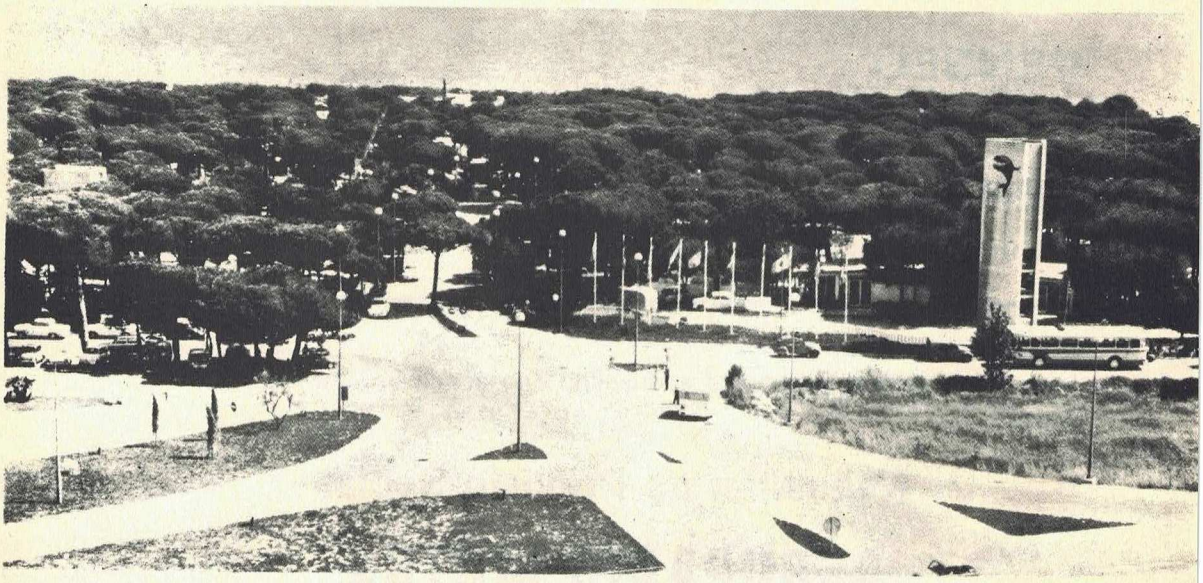

"la ballena alegre"

Camping

La Ballena Alegre

A 9 minuts de Barcelona per l'autopista de Castelldefels, el camping "LA BALLENA ALEGRE", us convida a acampar als seus boscos frondosos i a banyar-vos a les transparents aigües mediterrànies.

Així mateix i per a comoditat dels nostres clients hem instal.lat a l'interior del recinte del camping els serveis complets de bar, restaurant, serveis sanitaris, supermercat, dutxes, lavabos, assistència mèdica, parc infantil, zona esportiva, bugada i planxa i el sector comercial on podreu adquirir tots aquells articles que vulgueu.

...cerqueu en l'esquí el goig i l'esplai de la natura...

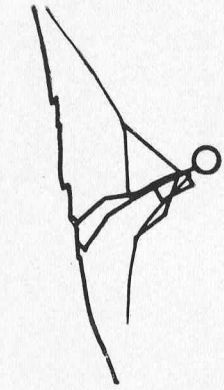

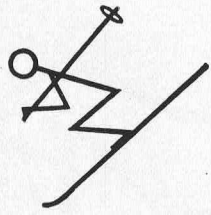

CAMPAMÀ
ESPORTS

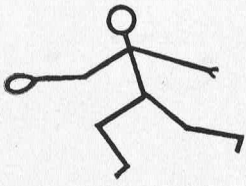

Urgell, 95 bis BARCELONA - 11 Telèfon 253 50 01

AMICS de MUNTANYA, Cerca el millor material per ACAMPAR a Bavillesset

GAUSSET

ENRIC GRANADOS 12

AVINYO 8 i 10

P. MANUEL GIRONA 49